ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ, ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ, ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΟ & ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

ΠΡΟΣΩΡΙΝΑ ΓΡΑΦΕΙΑ: ΠΛ. ΚΑΠΝΙΚΑΡΕΑΣ 3 Β.΄ ΠΑΤΩΜΑ ΑΡ. ΔΩΜ. 19 | ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ: ΚΩΣΤΗΣ Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ | ΧΡΟΝΟΣ Α.΄-ΑΡΙΘ. 23-ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΧ. 2000 ΑΘΗΝΑΙ, ΣΑΒΒΑΤΟ 13 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1943

ΓΡΑΜΜΕΣ

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΤΟΥ Κ. Κ. Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΥ

Τὸ περίφημο ζήτημα ποὺ τόσες φορὲς ἀνακινήθηκε, δηλαδή: ἂν ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι μιὰ ἁπλῆ συνέχεια στὸν κόσμο τῶν φυσικῶν φαινομένων ἢ ἂν εἶναι μιὰν ἀπαρχὴ ἑνὸς καινούργιου κόσμου, εἶναι ζήτημα ποὺ φανταζόμαστε πὼς ἀπὸ καιρὸ τώρα ἔχει πάρει τὴν ὁριστική του λύση. Ἡ πιὸ πρόσφατη ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη μποροῦμε νὰ ποῦμε πὼς εἶναι ἀπόλυτα πειστικὴ ἀναφορικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἑνότητας ποὺ εἶναι τὸ βαθύτερο γνώρισμα τῆς ζωῆς σὲ κάθε της ἐκδήλωση Στὶς ἡμέρες μας ἔσβυσαν κι' οἱ τελευταῖες ἀναλαμπὲς τῆς πλουραλιστικῆς σκέψης.

Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ συνέχεια γεγονότων καὶ τὸ πνεῦμα εἶναι μιὰν ἐκδήλωση αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἡ ζωὴ καθὼς φαίνεται στὴν ἴσαμε τὰ τώρα πορεία της δὲν εἶναι μιὰν ἁπλὴ ἐξελικτικὴ παράθεση γεγονότων, ἀλλὰ μιὰ στενὴ καὶ ἀναγκαία ἀλληλεπίδραση τῶν κάθε φορὰ ἐκδηλώσεων καὶ ἀναφορῶν της. Τὸ πνεῦμα, ποὺ ἀληθινὰ εἶναι ἡ καθολικώτερη καὶ συνθετικώτερη ἐκδήλωση τῆς ζωῆς, παρουσιάζεται σ' ἕναν ὡρισμένον βαθμὸ ὀργάνωσης τῆς ζωῆς. Τὸ πνεῦμα εἶναι ἐκδήλωση ἀπειρίας σχέσεων ἀνάμεσα στὰ πράγματα, καὶ ἰδιαίτερα τῆς μοναδικῆς ὅσο καὶ ὑπέρτατης σχέσης, δηλαδὴ τῆς συνειδητῆς ἀνταπόκρισης ἀνάμεσα στὸν ἄνθρωπο, ποὺ θεωρεῖται «κατ' ἐξοχὴν» φορέας τοῦ πνεύματος, καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ποὺ τὸν περιβάλλει. Ἡ συνειδητὴ αὐτὴ ἀνταπόκριση φυσικὰ πολὺ ἀπέχει ἀκόμα ἀπὸ τὸ νὰ εἶναι ὁλοκληρωμένη. Ἴσως αὐτὸ νὰ μὴν κατορθωθεῖ ποτέ, γιατὶ κάτι τέτοιο θὰ ἀντιστρατευόταν πρὸς αὐτὴν τὴν ἐσώτερη οὐσία τοῦ κόσμου ποὺ ἐξελίσσεται ἔξω ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα ὅρια τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου.

Παρ' ὅλον ὅμως αὐτὸν τὸν βασικώτατο ἐξελικτικὸ χαρακτήρα τῆς ζωῆς καὶ κατὰ συνέπεια τοῦ πνεύματος, ἡ ἀνθρώπινη ψυχὴ καὶ σκέψη θέλοντας νὰ γαληνέψει τὴν ἐναγώνια ἀνθρώπινη περιέργεια, ποθώντας νὰ κορέσει τὴν παράτολμη ἐρωτηματικὴν ἄγνοια, ἀποδύθηκε σ' ἕνα φοβερὸ ὅσο καὶ ἀκατανόητο ἐγχείρημα. Προσπάθησε νὰ περικλείσει τὸν κόσμο, ὄχι μόνον ποὺ πέρασε ἀλλὰ καὶ καὶ τὸν μελλούμενο σὲ νοητικὰ πλαίσια· δοκίμασε νὰ ἐγκλωβίσει τὸ ἀπειροστὰ λεύτερο στοιχεῖο τοῦ σύμπαντος στὸ εὔθραυστο κιγκλίδωμα τῆς νοητικῆς ἀφαίρεσης. Κι' ὅλα αὐτὰ εἴτε ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς διευκόλυνσης τῆς ζωῆς, μιὰ ποὺ θὰ μᾶς γλύτωνε ἀπ' τὴν ἐξαντλητικὴν ἔρευνα, εἴτε ἀπ' τὴν ὑπερεκτίμηση τῶν πνευματικῶν μας δυνατοτήτων.

Τὸ πιθανώτερο εἶναι τὸ δεύτερο. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀκαταπόνητη προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπινου στοχασμοῦ, παρ' ὅλην τὴν ἀκατάβλητη πεποίθηση στὴν αὐτονομία καὶ στὴν αὐθυπαρξία τοῦ

(Συνέχεια στὴν 7η σελίδα)

ΤΑ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΝΕΑ

ἀρχίζουν ἀπὸ τὸ ἐρχόμενο φύλλο ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα γύρω ἀπὸ τὸ θέμα

«ΘΕΑΤΡΟ ΚΑΙ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ»

Θὰ δημοσιευθοῦν αἱ ἀπαντήσεις τῶν γνωστοτέρων ἀνθρώπων τοῦ Θεάτρου, τοῦ Κινηματογράφου καὶ τῶν Γραμμάτων στὰ παρακάτω ἐρωτήματα:

1) Ὁ Κινηματογράφος εἶναι τέχνη ἢ ὄχι καὶ γιατί;

2) Ποιὲς εἶναι οἱ σχέσεις ἢ οἱ ἀντιθέσεις Θεάτρου καὶ Κινηματογράφου;

3) Ποιὰ εἶναι ἡ προοπτική σας σχετικὰ μὲ τὸ μέλλον τους;

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΥ Κ. ΓΙΑΝΝΗ ΧΑΤΖΙΝΗ

Ὅταν ὁ θάνατος ἔρχεται στὴν ὥρα του—ἀφοῦ δηλαδὴ συμπληρωθεῖ τὸ ἔργο τοῦ ἀνθρώπου—γιὰ νὰ μᾶς κάμει νὰ στραφοῦμε πάλι πρὸς τὸ ἔργο μὲ μιὰ καινούργια διάθεση κατανόησης, καὶ γιὰ νὰ δοῦμε νὰ προβάλει μέσ' ἀπ' αὐτὸ σὰν ἔκφραση συνολικὴ μιᾶς προσωπικότητας τὸ πνεῦμα ποὺ τὸ ἐμψυχώνει, μοιάζει τότε κι' ὁ θάνατος σὰ μιὰ καινούργια ζωή. Ὄχι διάλυση καὶ καταστροφή, ἀλλὰ σύνθεση καὶ δημιουργία. Γιατὶ εἶναι γεγονὸς ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ, παρ' ὅλους τοὺς ἑορτασμοὺς τῶν τελευταίων χρόνων, ἄρχισε νὰ ζεῖ σὲ μιὰν ἀπομόνωση τόσο περισσότερο καταθλιπτική, ὅσο ἡ προγενέστερη ἐπίδρασή του στάθηκε πιὸ πλατειὰ καὶ πιὸ κυρίαρχη. Κι' ὅταν συνέβαινε ἀραιά, βιαστικά, σχεδὸν χωρὶς κέφι, νὰ ξαναγυρίζουμε στὸν Παλαμᾶ, ἡ συγκίνηση ποὺ ἀναζητούσαμε σ' αὐτὸν βλέπαμε ξαφνικὰ πὼς στηριζόταν πιὸ πολὺ σὲ μιὰν ἀνάμνηση, παρὰ σ' ἕνα αἴσθημα ἄμεσης ἐπαφῆς. Καὶ πρέπει νὰ ὁμολογήσουμε πὼς ἡ ἀπομάκρυνση αὐτὴ μᾶς ἔδινε μιὰν ἀνακούφιση, γιατὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἐπιδράσεις ποὺ ἐζήσαμε, ἀπὸ τὸν Καβάφη ὡς τὸν Καρυωτάκη καὶ πέρα ἀπ' αὐτόν, δὲν εἶταν μιὰ μόδα ἢ μιὰ κοκεταρία ἐπιπόλαιη, ἀλλὰ μιὰ σχεδὸν ὀργανικὴ νάγκη. Κοιταγμένες ἀπὸ τὴν ἀντίστροφη μεριά, δὲ μοιάζουν κι' αὐτὲς παρὰ σὰ σταθμοὶ ἐνδιάμεσοι μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας πορείας. Φτάσαμε μιὰ μέρα ν' ἀποκρούσουμε τὸν Παλαμᾶ, γιατὶ ἀκριβῶς πάρα πολὺ μᾶς εἶχε κυριαρχήσει, γιατὶ πάρα πολὺ εἶχε εἰσδύσει στὴ σάρκα καὶ στὸ αἷμα μας, γιὰ νὰ τοῦ δώσουμε ὅλη τὴν παρθενικότητά μας. Κι' ἀπ' τὴν ἑπόμενη τοῦ θανάτου του ἔγινε ἀμέσως φανερό, πὼς ἡ πλατειὰ πνοή, ἡ μεγάλη λυρικὴ δύναμη ποὺ διαπερνᾶ τὸ ἔργο του, τοῦ ἐπιφύλασσε μεταθανάτια, γι' αὐτὴ τὴν πρόσκαιρη ἀπομόνωση, μιὰν ἀνταπόδοση ἀπὸ τὶς πιὸ συγκλονιστικές.

***

Ξαναδιαβάζω τώρα τὸν Παλαμᾶ μέσα σ' αὐτὴν τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐπίσημης γαλήνης ποὺ ἀκολούθησε τὸ θάνατό του, τὸν περιτρέχω σχεδὸν ὁλόκληρο, γιὰ νὰ τὸν ἀντικρύσω ὄχι κοματιαστὰ—ὅπως συνέβη σὲ χρόνια νεανικώτερα ὥστε νὰ διαφεύγει ἡ συνολικὴ θεώρηση—ἀλλὰ συνεκτικὰ ἀπὸ σελίδα σὲ σελίδα, κι' ἀπὸ βιβλίο σὲ βιβλίο, κι' ὄχι μόνο στοὺς στίχους του ἀλλὰ καὶ στὰ πεζά του, σ' αὐτὰ κυρίως ποὺ προβάλλει τὴν εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅπως ὁ ἴδιος τὴ βλέπει ἢ θέλει νὰ τὴ βλέπει, μὲ τὸ θάρρος ποὺ τοῦ δίνει ἡ ἴδια ἡ πεποίθηση στὴν προσωπικότητά του, γιὰ ν' ἀποκαλύπτει τὶς πιὸ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες του. Ὅσο κι' ἂν χρειαστεῖ νὰ τροποποιήσουμε τὴν εἰκόνα αὐτὴ μὲ τὴν πρόοδο τῆς μύησής μας στὴν τέχνη τοῦ ποιητῆ, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὴν χρησιμοποιήσουμε ὡς ἀφετηρία, ἂν δὲ θέλουμε νὰ περιπλανηθοῦμε ἄσκοπα μέσα σ' ἕναν κόσμο τόσο ἀπέραντο, καὶ συχνὰ τόσο ἀντιφατικό, ὡσότου μπορέσουμε οἱ ἴδιοι νὰ σχηματίσουμε μὲ τὸν πηλὸ τὸ πρόπλασμα ποὺ θὰ ἐπιβάλει στὴ συνείδησή μας τὴν ὁριστική του μορφή. Ἄλλωστε ὁ Παλαμᾶς. δὲν ἀνήκει στοὺς ποιητὲς ποὺ ὅταν μιλοῦν γιὰ τὸν ἑαυτό τους μᾶς ἀναγκάζουν νὰ παραστρατίσουμε γιὰ νὰ πᾶμε σὲ συνάντησή τους ἀπὸ δρόμον ἄλλον, παρὰ ἐκεῖνον ποὺ μᾶς ἀνοίγει τὸ ἔργο τους.

***

Ἡ ποίηση γιὰ τὸν Παλαμᾶ δὲν εἶναι ἕνα μέσον γιὰ τὴν ἔκφραση—πολὺ περισσότερο γιὰ τὴν ἐπιβολὴ—ἰδεῶν, ἀλλὰ ἕνας τρόπος πνευματικῆς ζωῆς, ποὺ τοῦ δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ ξεφορτωθεῖ τὰ μυστικά του, νὰ ἐξωτερικεύσει τὸ ρυθμὸ τῆς ὕπαρξής του, κάνοντάς μας συμμέτοχους αὐτῆς τῆς ζωῆς, τραβώντας μας πρὸς αὐτὴν μὲ τὴ γοητεία καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἐκδηλώσεών της. Ἰδοὺ μιὰ περικοπή, ἀπὸ «Τὰ χρόνια μου καὶ τὰ χαρτιά μου», ἄμεσα ἐξομολογητική, ποὺ τακτοποιεῖ ἕνα μεγάλο ζήτημα, γύρω στὸ ὁποῖο ἄσκοπα καταναλώθηκε πολλὴ μελάνη: «Ὅποιος ὁπωσδήποτε ξέρει πὼς ὁ ποιητὴς ἰ δ έ ε ς—καθὼς κοινῶς τὶς ἐννοοῦμε τὶς ἰδέες—καλὰ καλὰ δὲν ἔχει, πὼς ὁ ποιητὴς καλὰ καλὰ δὲ σκέπτεται παρὰ μὲ τὴ γλῶσσα καὶ μὲ τὸν ἦχο, μὲ τὸ στίχο καὶ μὲ τὴ ρίμα, μὲ τὸ ρυθμὸ καὶ μὲ τὸ μέτρο, πὼς ἔξω ἀπὸ τὰ τελώνια κι' ἀπὸ τὰ δαιμόνια αὐτά, δὲν ἐνδιαφέρεται γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου, γιὰ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ νοήματα, παρὰ κάθε φορὰ ποὺ τοῦ παρουσιάζονται ὄχι χωριστὰ καὶ σὰν αὐτόνομα ἀλλὰ πάντα σχετικὰ μὲ τὰ μέτρα του, μὲ τὴ γλῶσσα του, μὲ τοὺς ρυθμούς του, καλοπροαίρετα καὶ σ' ἐκεῖνα ὑποταχτικά, νοήματα κι' αἰσθήματα, γιὰ νὰ βροῦνε μὲς στὰ καλούπια μόνο τὰ τεχνικά, τὴν ἔκφραση, τὴν ὀμορφιά, τὴ ζωή, ἐκεῖνος ποὺ ξέρει κάπως θετικώτερα, τί εἶναι γιὰ τὸν ποιητὴ ἡ ἐνέργεια ποὺ μεταφυσικὰ τὴν ὀνομάζουμ' ἔμπνευση, δὲ θ' ἀπορήσει, βέβαια, ἂν τοῦ τονίσω πὼς ἰδέες δὲν ἔχω, πὼς μὲ τὴν ἐντύπωση ζῶ, πὼς μιὰ ἰδέα μὲ συνεπαίρνει κι' αὐτὴ πὼς εἶναι ἡ ποίηση, καὶ πὼς τὴν ποίηση ἀδυνατῶ νὰ τὴ συλλάβω ἔξω ἀπὸ τὸ στίχο». Προσκολλήθηκε, μὲ ἀπόλυτη ἀναγκαιότητα, στὴν ἰδέα τῆς ποίησης, ὥστε ἀπὸ κάθε ἐκδήλωση τοῦ ἀπέραντου κόσμου, ποὺ κι' ὁ ἴδιος ἀποτελεῖ μέρος του, νὰ τρυγάει σὰ μέλισσα τὴ γονιμοποιὸ γύρη ποὺ χρειαζόταν γιὰ τὴν ἀποκρυστάλλωση αὐτῆς τῆς ἰδέας.

Ὅλα σ' αὐτὸν εἶναι μέσα καὶ προπαρασκευὲς γιὰ τὴ σύλληψη τῆς δημιουργικῆς στιγμῆς, γιὰ τὴν ὁποία καὶ μόνη ζεῖ καὶ ἀναπνέει. Ἂν ζητούσαμε μιὰ κοσμοθεωρία Παλαμική, τὴν ὁποία νὰ ὑπηρετοῦσε τὸ ἔργο του, θἄταν μιὰ παρανόηση τῆς ἴδιας του τῆς οὐσίας, θἀκολουθούσαμε τὸν πιὸ ἀπατηλὸ δρόμο γιὰ νὰ συλλάβουμε τὸ νόημά του, ποὺ δὲν παύει νὰ εἶναι κυριαρχικό, ἀφοῦ κ' οἱ ἀδυναμίες του ἀποτελοῦν παγίδες. Ὁ Παλαμᾶς βγαίνει ἀπ' τὸ λαό, μὲ τὴ γλώσσα καὶ μὲ τὸ αἴσθημα, ἀπηχεῖ τὴ λαϊκὴ ψυχή, ὅσο κι' ἂν ἡ ἔκφραση ποὺ χρησιμοποίησε, στοχαστικὴ καὶ συμβολική, δὲ μποροῦσε νὰ εἶνσι προσιτὴ στὸ λαό. Σὰ δημιουργὸς ποὺ δὲν τὸν ἀπατοῦσε τὸ ἔνστικτο, δὲν ἀπευθύνθηκε ἄμεσα στὸ λαό, γιὰ τὸν ὁποῖον πολλὲς φορὲς ἀρκετὸ εἶναι νὰ αἰσθανθεῖ τὸν ποιητή του, χωρὶς καὶ νὰ τοῦ εἶναι ἀπαραίτητο νὰ τὸν καταλάβει. Ὁ Παλαμᾶς εἶναι σήμερα πανελλήνιος ἀπὸ μιὰ διαπήδηση ψυχική, γιατὶ ἡ ἀτμόσφαιρά μας εἶναι ἀπ' αὐτὸν ὑπερπληρωμένη. Κι' ἐξ ἄλλου, κανένα κάπως προχωρημένο πνεῦμα δὲ βλέπει πιὰ σ' αὐτὸν ἕνα μυστήριο, Ὁ «ἀκατανόητος» Παλαμᾶς ἀνή-

(Συνέχεια στὴν 6η σελίδα)

Α ΣΜΙΘ

ΜΕΣΑ ΣΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΜΟΥ

Μπαίνω στὴ βιβλιοθήκη μου καὶ στ' ἀντίκρυσμά της βλέπω τὸ θαῦμα... Ὅλη ἡ ἱστορία ξετυλίγεται μπροστά μου! Ἀναπνέω τὸν πρωϊνὸ ἀέρα τοῦ κόσμου, ἐνῶ ὀκνοῦσε ἀκόμα μέσ' αὐτὸν τὸ ἄρωμα τῶν ρόδων τοῦ Παραδείσου καὶ ἐδονεῖτο μόνο ἀπὸ τὰ πρῶτα σμήνη τῶν ἀηδονιῶν κι' ἀπὸ τῆς Εὔας τὸ γέλοιο.

Βλέπω τοὺς ὄγκους τῶν Πυραμίδων· ἀκούω τοὺς ἀλαλαγμοὺς τῶν στρατιῶν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου· αἰσθάνομαι τὸ ἔδαφος νὰ σειέται κάτω ἀπ' τὸ βάδισμα τοῦ Καμβύση. Κάθομαι σὰν σ' ἕνα θέατρο — ἡ σκηνὴ ἕτοιμη, τὸ ἔργο, εἶναι τὸ ἔργο τοῦ κόσμου.

Ἀλλά, τί θέαμα εἶν' αὐτό!

Ποιὰ Βασιλικὴ μεγαλοπρέπεια, ποιὰ πομπὴ περνᾶ ἀπ' ἐκεῖ, ποιὲς πόλεις μέσα σὲ φλόγες ὡς τοὺς οὐρανούς, ποιὰ πλήθη δούλων σέρνονται στ' ἁμάξια τῶν κατακτητῶν!

Ἀκούω ἢ φωνάζω «Bravo» ὅταν οἱ μεγάλοι ἠθοποιοὶ ἔρχονται νὰ διαδραματίσουν τὸ ρόλο τους ἀπάνω στὴ σκηνή. Εἶμαι ἕνας Ρωμαῖος Αὐτοκράτορας ὅταν βλέπω ἕνα ρωμαϊκὸ νόμισμα. Σηκώνω τὸν Ὅμηρο κι' ἀλαλάζω μαζὺ μὲ τὸν Ἀχιλλέα μέσ' τὰ χαρακώματα.

Ἡ σιωπὴ τῶν ἀκατοίκητων πεδιάδων τῆς Συρίας, ἡ ἔξοδος καὶ ἡ ἐπιστροφὴ τῶν Πατριαρχῶν Ἀβραὰμ καὶ Ἰσμαήλ, ὁ Ἰσαὰκ μέσα σὲ ἀπέραντους ἀγρούς, χωρὶς σύνορα, ἡ Ρεββέκα στὸ πηγάδι, ἡ πονηρία τοῦ Ἰακώβ, τὸ κατακαμένο ἀπὸ τὸν φλογερὸ τῆς ἐρήμου ἥλιο πρόσωπο τοῦ Ἠσαῦ, ἡ θαυμάσια τοῦ Ἰωσὴφ νεκρικὴ πομπή, — ὅλα αὐτὰ τὰ βρίσκω τὰ βλέπω μέσ' ἀπ' τὰ δυὸ ἐξώφυλλα τῆς Παλαιᾶς μου Διαθήκης.

Τί σιωπὴ μέσα σ' αὐτὰ τὰ παλαιὰ βιβλία ποῦναι ἕνας μισοκατοικημένος κόσμος!... — Τί βελάσματα κοπαδιῶν, τί ποιμενικὴ ἀνάπαυσι στὸ καταπράσινο...—Τί ἀναμφισβήτητη ἀνθρώπινη ὕπαρξι!

Ἀνάμεσα σὲ διαμαχομένους ἀπὸ αἷμα καὶ πόλεμο αἰῶνες, ἀκούω τὸ βέλασμα τῶν κοπαδιῶν τοῦ Ἀβραάμ, τὸν ἦχο τῶν κουδουνιῶν, ἀπ' τῆς καμῆλες τῆς Ρεββέκας.

«Ὦ ἄνδρες καὶ γυναῖκες» χωρισμένοι τόσο μακρυά, κι' ἀκόμα τόσο κοντά, τόσο παράδοξοι καὶ πάλι τόσο καλὰ γνωστοί...Ἀπὸ ποιὰ θαυματουργὸ δύναμη σᾶς γνωρίζω ὅλους ἐσᾶς;

Τὰ βιβλία εἶναι τὰ ἀληθινὰ Ἠλύσια πεδία ὅπου μιλοῦν τὰ πνεύματα τῶν νεκρῶν κι' ὅπου ἄφοβα μέσ' σ' αὐτὰ μπορεῖ μπαίνοντας ὁ θνητὸς νὰ περιπλανηθῇ.

Ποιὰ Βασιλικὴ αὐλὴ μπορεῖ νὰ ἐπιδείξῃ μιὰ τέτοια συντροφιά; Ποιὰ φιλοσοφικὴ σχολὴ μιὰ τέτοια σοφία;

Τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαίου ἀστράφτει κι' ἀκτινοβολᾶ ἐκεῖ. Ἐκεῖ εἶν' τοῦ Πᾶνα ὁ αὐλὸς ἐκεῖ τοῦ Ἀπόλλωνα τὰ τραγούδια.

Μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ καθισμένος στὴ βιβλιοθήκη μου τὸ βράδυ κυττάζοντας τὰ σιωπηλὰ πρόσωπα τῶν βιβλίων μου, ἔρχεται νὰ μ' ἐπισκεφθῇ κάποιο παράξενο συναίσθημα, κάτι τὸ ὑπερφυσικὸ...Αὐτὰ δὲν εἶναι συλλογὴ ἀπὸ τυπωμένες

Το Χρονογραφημα Μας

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΚΙ' ΕΜΕΙΣ

Μέ τίτλο «Ἡ σύγχρονη θεατρική ἐπίδοση» εἶδε τό φῶς τῆς δημοσιότητας αὐτές τις μέρες μιά μελέτη: ποὺ φωτίζει ἁπλεται τή σημερινή θεατρική κρίση. Ἡ συγγραφέας της, ἀνάμεσα στίς τόσες ἄλλες βαθυστόχαστες παρατηρήσεις του πάνω στά σημερινά προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς, λέει σ' ἐκείνους τοὺς θεατρικούς μας συγγραφεῖς, ποὺ γιά νά δείξουνε πῶς ἐπιτελοῦν τό καθήκον τους σάν πνευματικοί ἄνθρωποι φέρνουνε γι' ἀτράνταχτο ἐπιχείρημα τήν ἀμέριστη ἐπιδοκιμασία τοῦ σημερινοῦ κοινοῦ: «Ἄν αὐτός ἦταν ὁ γνήσιος ρόλος τῆς Τέχνης (δηλαδή νά μήν ξεπερνάει τή στάθμη τῆς ὑφιστάμενης πνευματικότητας, καί νά μήν κάνει καμμιά προσπάθεια γιά τό ἀνέβασμά της) θά βρισκόμασταν ἀκόμα στήν αἰσθητική στάθμη τῶν ἀνθρώπων τῆς σπηλιᾶς». Τί θά μποροῦσαν τάχα ν' ἀπαντήσουν ὅσοι προβάλλουνε γι' ἀσπίδα τά χειροκροτήματα τοῦ μεγάλου κοινοῦ;

Ὡστόσο λίγες μέρες πρίν ἕνας θεατρικός ἐπιχειρηματίας—ποὺ εἶνε μαζί κι' ἠθοποιός μέ πλούσιο καλλιτεχνικό παρελθόν καί παρόν—βιωσίεψε τίς ἀπόψεις του πάνω στά θεατρικά μας προβλήματα. Κι' ἀντίθετα ἀπό ὅτι ἴσως θά περίμενε κανείς—μέ ἀξιέπαινη γι' αὐτόν παρρησία—ἀναγνώρισε πῶς καί τό θεατρό μας περνάει μιάν ἐποχή κατάπτωσης. Προχωρῶντας ἀκόμα περισσότερο μᾶς εἶπε πῶς τό μεγάλο κοινό ποὺ διαγκωνίζεται στίς θυρίδες τῶν ταμείων γιά νά ἐξασφαλίσει μιά θέση, δὲν πηγαίνει ἀπό ἀγάπη στό θέατρο. Καταφεύγει σ'αὐτό μόνο καί μόνο γιά νά σπαταλήσει τόν καιρό, ποὺ τοῦ περισσεύει, μή ἔχοντας πιό προσιτή διασκέδαση. Ἡ παρουσία του στίς πλατεῖες τῶν θεάτρων δὲν πρέπει νά ἐχτιμηθῆ σάν δεῖγμα τῆς ἀγάπης του στό θέατρο κι' ἀκόμα περισσότερο σάν ἐπιδοκιμασία γιά τά παιζόμενα ἔργα. Τό θεατρικό ρεπερτόριο πολύ ἀπέχει ἀπό τό ν' ἀγκαλιάζει τίς βαθύτερες ἀνησυχίες αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ. Καί τελειώνοντας προβλέπει ὁ πάρα πάνω καλλιτέχνης σάν παρήγορη ἐκδήλωση τό ξαναγέννημα τοῦ θεάτρου στούς πρώτους μεταπολεμικοὺς καιρούς. Ἀκόμα κ' ἕνας-δυό θεατρικοί συγγραφεῖς μᾶς μίλησαν τελευταῖα γιά τήν πρόθεσή τους νά ρίξουνε σέ καινοφύργια αὐλάκια τίς καλλιτεχνικές τους δημιουργίες, ἀναγνωρίζοντας ἔτσι ἔμμεσα πῶς ἡ ὥς τά τώρα θεατρική τους παραγωγή στάθηκε ἀνεδαφική κι' ἀμέτοχη στά προβλήματα τῶν καιρῶν μας.

Βλέποντας ὅμως αὐτή τήν ὁμόφωνη ἀναγνώριση τῆς σημερινῆς κατάπτωσης τοῦ θεάτρου στόν τόπο μας, ἀναγνώριση ποὺ προέρχεται ἀπό ἀνθρώπους τόσο «εἰδικοὺς» θά μπορούσαμε νομίζω νά ρωτήσουμε κι' ἐμεῖς οἱ ἀμύητοι στά προβλήματα τῆς Ἑλληνικῆς σκηνῆς: Ἀλλά τί κάνετε λοιπόν

σελίδες...

Αὐτά εἶναι δαιμόνια:

Πέρνω ἕνα, τό ἀνοίγω καί μιλᾶ μαζί μου σέ μιά γλῶσσα ποὺ τώρα δὲν τήν ἀκοῦτε πάνω στή γῆ καί γι' ἀνθρώπους καί πράγματα τῶν ὁποίων κανείς δὲν κατέχει τή σοφία.

Ἀποκαλῶ τόν ἑαυτό μου ἐρημίτη, ἀλλά σκέπτομαι πολλές φορές πῶς κακῶς τοποθέτησα τή λέξη. Κανεὶς ἄνθρωπος δὲ βλέπει μεγαλύτερη συντροφιά ἀπό ὅση ἐγώ.

Ταξειδεύω μὲ τόσα πολυπληθῆ καί δυνατά τάγματα γύρω μου ποὺ ποτέ δὲ συνέβηκε στόν Ταμερλᾶνο ἤ τόν Τσεγκισχάν εἰς τίς ὁρμητικές καί γεμάτες ἀπό φωτιά πορεῖες τους.

Εἶμαι ἕνας Βασιλιᾶς στήν αἴθουσα τῶν ὑποδοχῶν μέσα στή βιβλιοθήκη μου, ἀλλά εἶναι οἱ νεκροί κι' ὄχι οἱ ζῶντες ποὺ ὑποδέχομαι.

Μετάφραση ΚΙΚΗΣ Α. ΜΠΑΚΑΛΜΠΑΣΗ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

● ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ ●

ΤΟΥ Κ. ΤΕΛΛΟΥ ΑΓΡΑ

«Δέν μοῦ δίνουν νά δαγκώσω!», ἔλεγε ὁ Νίτσε γιά τούς ἀρχαίους. Τό ἴδιο θά μποροῦσε νά πῆ, συχνά, κι' ὁ κριτικός γιά πολλά βιβλία ποὺ ἔχει πάνω στό τραπέζι του. «Δέν τοῦ δίνουν νά δαγκώσει».

Πρό δέκα χρόνων δὲ θά μποροῦσα νά γράψω τίποτε γιά τό Γρυπάρη Δὲ θά μποροῦσα νά κάμω τίποτ' ἄλλο, προκειμένου γιά τό Γρυπάρη—ὅποτε καί ὅπως κι' ἄν ἔπεφτα πάνω στό ἔργο του—παρά νά τόν ἀπαγγέλλω,—μ' ἐκεῖ ὁν τόν γνώριμο σέ ὅλους ἱερατικό στόμφο, ποὺ, θαρρεῖς, βγαίνει μέσα ἀπό τό ἴδιο τό ποιητικό του ὕφος. «Τά δέντρα κρύβουν τό δάσος»... Χαμένος μέσα στά δέντρα, ἄρχησα κ' ἐγώ πολύ νά ἴδω τό δάσος, νά ἴδω τήν προοπτικῆ τοῦ δάσους γεωμετρικά, ἀπό μακρυά. Καί θυμοῦμαι ἐπίσης τί γκάφα ἔκαμα, νά μιλήσω σέ μιάν ἀπό τίς ἑβδομαδιαῖες συγκεντρώσεις τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου—καί χωρίς χειρόγραφο!—γιά τά σονέττα τοῦ Ἐρμοννα.. Εὐτυχῶς, μ' ἔσωσε καί πάλι ἡ ἀπαγγελία—γιατί κι' ὁ Ἐρμοννας μποροῦσε ν' ἀνταποκριθεῖ στήν ἀπαγγελία, ὅπως σχεδόν καί ὁ Γρυπάρης. «Ὑπάρχουν, ἔλεγε ὁ Παλαμᾶς, ἔργα ποὺ δὲν τά κρίνομε, ἀλλά μᾶς κρίνουν». Κάτι παρόμοιο εἶπε καί γιά τήν καταναγνση τοῦ Σαίκσπηρ. «Εἶναι ἡ ἀνταμοιβή μιᾶς τελείας μορφώσεως».

Καί ὅμως δὲν πρόκειται γιά τήν κατηγορία τῶν ἔργων πού, ἄλλοτε γιά πολύν καιρό καί ἄλλοτε γιά λίγο, ξεπερνοῦν, τό κριτικό μας ἀνάστημα. Ὁ χαρακτηρισμός τοῦ Νίτσε—ποὺ τό νόημά του εἶν' ἐντελῶς βέβαια, διαφορετικό ἀπό κάθε περίπτωση τοῦ παρόντος—ὁ χαρακτηρισμός αὐτὸς ἰσχύει ἐπίσης καί γιά τ' ἀκριβῶς ἀντίθετα δημιουργήματα: τά μέτρια. Καί θυμοῦμαι τώρα ἕν' ἀνέκδοτο τοῦ Μαλακάση—ἀπό τ' αὐθεντικά του—ποὺ τό ἀνάφερε κάποτε ὁ κ. Ἄλκης Θρύλος. "Ἕνας νέος στιχουργὸς παρουσιάστηκε στόν ποιητή γιά νά διορθώσετε τό κακό; Παραδεχόμαστε ἀπ' τή μιά μεριά πῶς σήμερα ἡ φωνή λαοῦ δὲν εἶναι καί φωνή Κυρίου, πῶς τό κοινό ἔρχεται στό θέατρο ὁλότελα συμπτωματικά κι' ὄχι ἀπό ἀγάπη σ' αὐτό κι' ἀπό τήν ἄλλη μεριά δὲν κάνουμε καμμιά προσπάθεια γιά ν' ἀνεβάσουμε τήν πνευματική του στάθμη νά κάμουμε ὅσο μποροῦμε πιό πολλοὺς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τωρινοὺς θεατές, ἀληθινοὺς ἐραστές τῆς θεατρικῆς τέχνης νά ξυπνήσουμε μέσα τους τήν ἀγάπη γιά τό θέατρο καί νά τοὺς κερδίσουμε ὁριστικά, ὄχι μονάχα σήμερα μά καί αὔριο. Ἀναβάλουμε κάθε μιά τέτοια προσπάθεια γιά τό μέλλον. Ἀλλά τότε, σύμφωνα μέ τήν κρίση τῶν ἴδιων τῶν ἀνθρώπων τοῦ θεάτρου μας, τό μεγάλο κοινό θά τραπεῖ σ' ἄλλες τέρψεις, ποὺ τοῦ λείπουνε σήμερα. Θά πάψει νά σχηματίζει οὐρά μπροστά στίς θυρίδες τῶν ταμείων καί θά χαθεῖ ἀνεπίστρεπτα ἡ εὐκαιρία τῆς ἐπικοινωνίας μαζί του, ποὺ μᾶς δίνεται σήμερα. Δὲν μποροῦμε ἀτιμώρητα ν' ἀναβάλουμε τήν κάθε προσπάθεια γιά τήν ἐποχή τῶν παχέων ἀγελάδων. Εἶνε ἀξιοθρήνητο φαινόμενο ἡ διαπίστωση ἑνὸς κακοῦ κι' ἡ παράλληλη ἀδράνεια γιά τή διόρθωσή του. Ὅπως εἶνε ἀξιοθρήνητο φαινόμενο νά βλέπεις σοφοὺς ἀκαδημαϊκοὺς νά γράφουνε θεωρητικά ἄρθρα γιά τήν ἐξύφωση τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρου καί παράλληλα νά παρουσιάζουνε σκηνικά πυροτεχνήματα, ποὺ ὁ αὐριανός ἐρευνητής ἀδικα θά προσπαθεῖ νά τά συγκρίνει μέ τήν παλιά παραγωγή τους. Κι' ἔρχεται μόνο του τό ἐρώτημα: Ποῦ θά πρέπει ν' ἀποδοθεῖ τάχα τοῦτη ἡ διάσταση πεποίθησης καί δράσης σ' αὐτοὺς τοὺς ἴδιους ἀνθρώπους; Μήπως στό περίφημο «ἐμπορικό δαιμόνιο» τῆς φυλῆς, ποὺ τόσο ἐγκληματικά θαυματούργησε τά δυό τελευταῖα χρόνια;

ΣΠ. ΓΙΑΝΝΑΤΟΣ

φέρνοντάς του τοὺς πρώτους στίχους, καί τόν παρεκάλεσε νά τοὺς διαβάσει. Κι' ὅταν ὁ Μαλακάσης τοὺς διάβασε, «Λοιπόν, πῶς τοὺς βρίσκετε;» τόν ρώτησε ὁ νέος. «Εἶναι καλοί;» «Ὄχι», ἀπάντησε ὁ Μαλακάσης. «Ὥστε εἶναι κακοί»; «Οὔτε» ἀπάντησε πάλι ὁ Μαλακάσης. «Ἀλλά τότε τί εἶναι;» Ἀπόρησε ὁ νέος. «Εἶναι περιτό(ν).—Ὁλόκληρο τό ἀφοριστικό κριτικό πνεῦμα τοῦ Μωρεάς-βρίσκεται μέσα σ' αὐτές τίς σύντομες «replique». Ἔτσι, λοιπόν καί πολλά, πάμπολλα ἀπό τά βιβλία ποὺ ὁ κριτικός ἀποσφραγίζει καί περίσκεπτος, πολὺ περίσκεπτος, τά κόβει σιγά-σιγά μέ τόν χαρτοκόπτη, δὲν εἶναι οὔτε καλά, οὔτε κακά ἀλλά περιττά. Τό ν' ἀνακαλύψει κανεὶς μέσα σ' «ὑτά ἐνδιαφέρον, μά κάποιαν ἔστω σκιά ἐνδιαφέροντος, εἶναι ζήτημα μόνον ἐμπνεύσεως—καί μάλιστα ἰσχυρᾶς: Ἔννοῶ ὅμως ἐμπνεύσεως κριτικῆς.

Ὑπάρχει, ὡς τόσο, καί ἡ τρίτη κατηγορία—κι' αὐτή εἶναι, βέβαια, ἡ πλαύτερη. Εἶναι τά βιβλία τοῦ συνήθους τύπου, πιό πολύ καλά παρά κακά, πιό πολύ ἐνδιαφέροντα παρά νεκρά, ποὺ φέρουν μέσα τους κάποιο «μήνυμα», κάποιαν ἐλπίδα Κάτι ξυπνοῦν αὐτά, κι' ἀμέσως μάλιστα μέ τό πρῶτο ξεφύλλισμα, στόν κριτικό· κάτι τόν ἐμπνέουν. Ἀλλά καί πάλι δὲν τοῦ δίνουν νά δαγκώσει! Ἡ μυρωδιά ἡ λάμψη, ἐκεῖνο τό μυστηριῶδες «ἀὲξ ἀππήλ» ἀνάμεσα στό ἔργο τοῦ δημιουργοῦ καί στή διάνοια τοῦ κριτικοῦ—ποὺ εἶναι ὁ πρῶτος ἄγγελος τοῦ ταλέντου—ὑπάρχει ναί, μέσα στήν ἀτμοσφαιρά τους. Ἀλλ' ἡ πραγματική οὐσία τους μένει ἀκόμα κλειστή.

«Τί σημασία ἔχει κι' ἄν μεταφράζεις; μοῦ ἔλεγε πάλι κάποτε ὁ Παλαμᾶς. Καί ποιός θά μᾶς πεῖ ποτέ ποῦ σταματᾶ ἡ μετάφραση, κι' ἀπό ποῦ ἀρχίζει ἡ δημιουργία; Μήπως καί ἡ δημιουργία δὲν εἶναι μετάφραση—πότε τοῦ βιβλίου, πότε τῆς καρδιᾶς, πότε τοῦ κόσμου;»

Ἀλλά παρόμοια μὲ τή σχέση ἀνάμεσα σὲ Μετάφραση καί Δημιουργία, εἶναι καί ἡ σχέση ἀνάμεσα σὲ Ποίηση καί Κριτική. Ἀκριβέστερα: ἀνάμεσα σὲ Κριτική καί Ποίηση. Κ' ἡ Κριτική—μὰ καθώς καί κάθε δημιουργία—εἶναι κι αὐτή μισὴ Ποίηση. Θέλει τὴν ἔμπνευσή της. Μήπως ὁ ποιητής γράφει τάχα τό ποίημά του εὐθὺς μὲ τὴν πρώτη ἐντύπωση; Δὲν πιστεύω νά τό φαντάζεται κανείς. Μόνο ὅταν ἔρθει ἡ συνθετική στιγμή, μόνο ὅταν ἀνέβει στὴν ἐπιφάνεια ἐκεῖνος ὁ πυρήνας ὁ μυστηριώδης (πάλι μυστηριώδης, ἀλλά τί νά γίνει;), ἐκεῖνο τό στίγμα ποὺ ἀρχίζει, μέσα στὸ διανοητικό νεφέλωμα, νά συγκεντρώσει τίς διάσπαρτες σκέψεις, κι' ἀπό κεῖ παὶ πέρα παίρνουν μιά μορφή, ἕνα σχῆμα, μιά σπονδυλικὴ στήλη, μιὰν αὐτοτελῆ ἑνότητα, μόνο τότε! Ἔτσι γράφεται τό ποίημα· ἔτσι ὅμως κ' ἡ Κριτική.

Οἱ νέοι μου φίλοι ποὺ ἀνυπομονοῦν νά ἰδοῦν κρινόμενα τά ἔργα τους, καί πολὺ τοὺς κακοφαίνεται ὅταν ἀργεῖ νἄρθει ἡ σειρά τους, ἔχουν, δίχως ἀμφιβολία, μέσα στὸ νοῦ τους μιὰν ἄλλη παράσταση τοῦ κριτικοῦ—ποὺ μοιάζει ἐπάνω κάτω, μὲ τὴν παράσταση τοῦ γιατροῦ. Πῶς ὁ γιατρὸς μπορεῖ νὰ ἐξετάσει ἐγκαίρως, καὶ μάλιστα ἀμέσως, τοὺς ἀρρώστους τοῦ; Γιατί δὲν μπορεῖ νὰ ἐξετάσει ἀμέσως τὰ βιβλία τους κι' ὁ κριτικὸς — ἄς τοὺς εἰπεῖ (αὐτὸ θέλουν κι' αὐτοί) τὰ ἐλαττώματά τους!

"Ἐχω ν' ἀπαντήσω σὲ τοῦτο πολλά. Πρῶτα-πρῶτα, ὅτι κι' ὁ γιατρὸς χρειάζεται τὴν ἔμπνευσή του. Ὑπάρχουν διαγνώσεις ἐμπνευσμένες καὶ διαγνώσεις τυπικές, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἄχρηστες. Ὑπάρχουν λάθη, θανάσιμα κάποτε, ποὺ ὀφείλονται σ' αὐτὲς τὶς τυπικὲς διαγνώσεις. Ἀλλ' εἶναι τάχα τοῦτο μόνο; Ὁ γιατρὸς – πρέπει νὰ πῶ στοὺς ἀγαπητούς μου φίλους — δὲν ἔχει νὰ γράψει. Ἔχει μόνο νὰ πεῖ. Καὶ τὸ ποιὰ ἄβυσσος χωρίζει καὶ τὸν ρητορικώτερο προ-

(Συνέχεια στὴν 7η σελίδα)

ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΡΕΣΙΤΑΛ ΠΟΥ... ΔΕΝ ΕΓΙΝΕ ΑΠΟ ΤΟΝ Κ. Ι. ΨΑΡΟΥΔΑ

Γράφοντας στὸ εἰσαγωγικό μου σημείωμα, στὰ «Κ. Ν.» τῆς 30)10)43 γιὰ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται συνήθως ἡ κριτικὴ μου σικῆς στὴν Ἑλλάδα, δὲν πίστεβα ποτὲ πῶς τόσο γρήγορα θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθω σ' ἀφ. τὸ τὸ ζήτημα· κι' αὐτὴ τὴ φορὰ πιὰ γιὰ τὴν παρακάτω συγκεκριμένη περίπτωση.

Στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη εἶχε ἀναγγελθῆ ρεσιτὰλ πιάνου στὸ Ρ. Σ. Α. τῆς κ. Ρ. Κυριακοῦ μὲ ἔργα Μπάχ. Τὸ ρεσιτὰλ ἀφ. Κυριακοῦ μὲ ἔργα Μπάχ. Τὸ ρεσιτὰλ αὐτὸ γιὰ λόγους ἐντελῶς τεχνικοὺς δὲν ἔγινε.

Κι' ὅμως γιὰ τὸ ρεσιτὰλ ἀφτὸ ποὺ δὲν ἔγινε, ὁ κ. Ἰ. Ψαρούδας ἔγραψε τὴν παρακάτω κριτικὴ στὰ «Ἐλεύθερον Βῆμα» τῆς 12)10)43 «... Ἐξαιρετικὸ τὸ ρεσιτὰλ τῆς κ. Ρ. Κ. Ἐρμήνευσε κατὰ τρόπον ὅλως ἀνώτερον τὴν Γαλλικὴν σουῖτα τοῦ Μπάχ σὲ μι μείζον καὶ λὰ ὕφεση μεῖζον...» Ὁ κ. Ψαρούδας εἶνε ὁ Πρόεδρος τῆς "Ἑνωσης Ἑλλήνων Θεατρικῶν καὶ Μουσικῶν Κριτικῶν, ὅηλ. ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἐπίσημης Κριτικῆς—σαφτὸν θέσεια τὸν κλάδο—στὴν Ἑλλάδα.

Γιὰ μᾶς δὲν ὑπάρχει καμιὰ λέξη ποὺ νὰ χαρακτηρίζει τὴν πράξη ἀφτή. Κατεγέλωμε δημόσια τὸ γεγονὸς ἀφτὸ στὴν συνείδηση κάθε τίμιου ἀνθρώπου καὶ ἐπικαλούμαστε ἀφτὴν γενικεφτὴ μᾶς κατηγορίας γιὰ νὰ ξεκαθαρισθεῖ ἡ κόπρος τοῦ Ἀβγείου ὅπως πολὺ σωστὰ λέγει ὁ κ. Ν. Φ. Οἰκονόμου στὸ φύλλο Νο 19 τοῦ «Ραδιοφώνου» ἀσχολούμενος καὶ ἀφτὸς μὲ τὸ ἴδιο ζήτημα.

Μὲ ποιὸ κῦρος καὶ σὲ ποιὰ ἐμπιστοσύνη ἀναγνώστη μπορεῖ στὸ μέλλον ν' ἀπεφθοῦνται μιὰ κριτική;

Τί ἀξίζει μιὰ ὁρισμένη «ποσότητα» γνώσεων σ' ἕνα κριτικὸ ὅταν τοῦ λείπει ἡ βασικὴ προϋπόθεση ποὺ λέγεται "Ἤθος; Γιατί τί ἄλλο εἶνε παρὰ ἔλλειψη ἤθους ὅταν κριτικάρεις δημόσια μιὰ συναδελία ποὺ ἀποδεικνύεται ὅτι δὲν ἔγινε.

Καὶ ἄλλοτε ἔξρομε ὅτι εἶχαν γίνει παράφονα στὴν Διέφθυνση τοῦ «Ἐλευθέρου Βήματος» γιὰ τὴν στήλη του Μουσικῆς κριτικῆς. Μᾶς εἶνε ἐντελῶς ἀνεξήγητο πῶς ἕνα φύλλο τέτοιου κύρους ἐπιτρέπει τέτοιαν κριτική. Θέλομε νὰ ἐλπίζομε ὅτι ἀφτὴν τὴ φορὰ θὰ διορθώσει κάτι ποὺ ἀπὸ τόσο καιρὸ θάπρεπε νὰ εἶχε γίνει.

Μὲ τὴ σειρὰ τοῦ τώρα ἔχει ἐφθύνη καὶ τὸ Κράτος. "Οπως εἶνε γνωστὸ ὑπάρχει ἡ Διέφθυνση Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν. Δὲν ἔξρομε ἀκριβῶς, ἀλλὰ κάπου ἐκεῖ, πρέπει νὰ ὑπάγεται καὶ ἡ "Ἑνωση κριτικῶν γενικά. Ξέρομε καλὰ πόσα ζητήματα ἔχει νὰ λύσει μιὰ τέτοια Διέφθυνση ἀφτὸν τὸν δύσκολο καιρό.

"Ὅμως ἀφτὴ ἡ ἴδια της ὑπόσταση πρέπει νὰ μᾶς ἐγγυᾶται καὶ γιὰ τὰ πνεβματικά μας ζητήματα, κι' ἕνα τέτοιο εἶνε ἡ περίπτωσή μας. Ἐλπίζομε ὅτι ἀφτὴν τὴ φορὰ θὰ ἐπέμβει καὶ μάλιστα παραδειγματικά.

Μόνον ἡ Διέφθυση Γραμ. καὶ Κ. Τ. ἔχει τὴν δύναμη νὰ κτυπήσει μιὰ τέτοια κατάσταση. Τὸ περιμένομε.

Τελευταία ἀφήσαμε τὴν "Ἑνωση Ἑλλήνων Θεατρικῶν καὶ Μουσικῶν Κριτικῶν τῆς ὁποίας Πρόεδρος εἶνε ὁ κ. Ἰ. Ψαρούδας. Σ' ἀφτὴν ἀπεφθύνομε καὶ τὴν παρακάτω ἀνοικτὴ ἐπιστολή:

Ἀπεφθυμένοι στοὺς ἀμερόληπτους κριτικοὺς ποὺ μὲ τὴν ἐφσυνείδητη ἐργασία των προσπαθοῦν καὶ ἀφτοὶ νὰ ἐξυψώσουν τὸ πνευματικὸ ἐπίπεδο στὴ χώρα μας, καταγγέλλομε τὸ γεγονὸς ὅτι ἐξέχον μέλος σας δημοσίεφσε κριτικὴ γιὰ ρεσιτὰλ τὸ ὁποῖο δὲν ἔγινε, ἡ μόλις γιὰ νὰ γελάσομε ὅλοι κι ὅλοι — γιὰ ρεσιτὰλ ποὺ ἔγινε ἕνα ὁλόκληρο μῆνα ἀργότερα.

Τὸ ἐξέχον διαπρεπὲς ἀφτὸ μέλος εἶνε οὔτε λίγο οὔτε πολὺ, Πρόεδρος τῆς Ἑνωσής σας.

Τὸ νὰ χαρακτηρίσομε τὸ γεγονὸς ὅτι γιὰ ρεσιτὰλ τῆς κ. Ρ. Κυριακοῦ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ δοθῆ στὸ Ρ. Σ. Α. στὶς 5 τοῦ Ὀχτώβρη, καὶ ποὺ γιὰ λόγους ἐντελῶς τεχνικοὺς δὲν ἔγινε, γράφτηκε κριτικὴ στὸ «Ἐλεύθερο Βῆμα» τῆς 12)10)43 μὲ ὑπογραφὴ τοῦ κ. Προέδρου σας, μᾶς φαίνεται ὅτι εἶνε ἐντελῶς περιττό.

Νομίζομε ὅμως, καὶ μαζί μὲ μᾶς κάθε τίμιος ἄνθρωπος ὅτι ἐδῶ ἀπλᾶς γιὰ τὸ κῦρος τῆς "Ἑνωσης, μὰ γιαφτὴν τὴν ἔξια τῆς πνεβματικῆ ὑπόσταση ὀφείλουν τὰ μέλη της ἐκεῖνα, ποὺ ἔξρομε καλὰ ὅτι τὰ χαρακτηρίζει ἡ βασικὴ προϋπόθεση κάθε ἀτόμου, ποὺ λέγεται "Ἤθος, νὰ ἐπέμβουν ἐξιασφαλίζοντες τελειωτικὰ μιὰ τέτοια σάπια κατάσταση. Ἔτσι θὰ δώσουν καὶ στὸ ἀναγνωστικό τους κοινὸ τὴν ἱκανοποίηση ποὺ δίκαια ζητεῖ.

Καὶ ἐρωτοῦμε. Μὲ ποιὰ ἐμπιστοσύνη θὰ μπορέσει στὸ μέλλον ὁ κόσμος νὰ διαβάσει μιὰ ὁποιαδήποτε κριτικὴ σας ὅταν ἔξρει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρός σας συντάσει κριτικὴ γιὰ ρεσιτὰλ ποὺ δὲν ἔγιναν;

Ἡ κριτικὴ ἀφτὴ γράφτηκε τώρα καὶ ἕνα μῆνα καὶ ὅμως ἐξακολουθεῖ — τί ντρο πῆ — νὰ παραμένει, χωρὶς οὔτε μιὰ κατὰ ἕνα ὁποιουδήποτε τρόπο, ἔστω καὶ τυπικὴ διόφεφσή της.

Ἐπίσης ὁ κ. Ἰ. Ψαρούδας ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένει Πρόεδρός σας.

Τὸν λόγο ἔχουν τὰ ζωντανὰ μέλη τῆς "Ἑνωσης Θεατρικῶν καὶ Μουσικῶν Κριτικῶν, ἀπ' τὰ ὁποῖα καὶ περιμένομε τὴν ἀπάντηση. Τότε θὰ ἐπανέλθομε.

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΩΓΕΙΑΝΑΚΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

ΠΑΝΩ ΣΤΗΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ζ.'

ΤΟΥ Κ. ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

Ἡ ἔλλειψη, αὐτὴ ἀπὸ πράξη (τὴ μιὰ καὶ σπουδαία) καὶ τὴν ἀναγκαία δράση γιὰ τὴν πράξη, αὐτὴ εἶνε ἡ αἰτία ποὺ δὲν ἄφησε τὸν μῦθο νὰ σουλουπωθεῖ σὲ ὁλοκληρωμένη μορφή. Τὸ περίεργο εἶνε ποὺ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς θαρεῖ τὸ ἔργο του περισσότερο δράμα, παρὰ ἔπος. Ἐνῶ δὲν εἶνε οὔτε τὸ ἕνα, οὔτε τὸ ἄλλο ἴσα-ἴσα γιὰ τὴν αἰτία αὐτὴ ποὺ λέμε. Γιατί μάλιστα τὸ ἔπος καὶ τὸ δράμα εἶνε ἀπαραίτητη ἡ μιὰ καὶ σπουδαία πράξη. Ἡ ἴδια αἰτία ἐμποδίζει καὶ τὶς μορφὲς τῶν ἡρώων νὰ ὁλοκληρωθοῦνε σὲ ἀνθρώπους, σὲ χαρακτῆρες.

Τοῦτος ὁ Ὀδυσέας μοιάζει ντιλετάντας, μπλαζέ. Ὁ χαραχτήρας του, ἄν ἔχει κάποιον χαραχτήρα, δὲ θυμίζει τὸν ὁμώνυμον ἥρωα, παρὰ ἕναν ἄλλον ἥρωα, ἀπ' τὴν Τέχνη, τὸν Δόν Ζουάν, κι' αὐτὸν στὰ γεράματά του.Φοβᾶται νὰ μὴν πεθάνει κι' εἶνε κιόλας ἀπ' τὴν ἀρχὴ πεθαμένος, Σὰν ὀρυσόλακας ταξιδεύει τώρα, τὸ δεύτερό του ἐτοῦτο ταξίδι. Ἡ μορφὴ του ποικίλει σὰν ἴσκιος πρωτεΐλκα ἀπ' τὴ μιὰ στιγμὴ ὡς τὴν ἄλλη, ὄχι μόνον μὲ τὰ διάφορα ὀνόματα ποὺ παίρνει, παρὰ καὶ φυσιολογικὰ τὸ κορμί του, οἱ σάρκες του καὶ τὰ κόκκαλά του, παθαίνουνε ζώμωσες καὶ χιμικὲς ἀλλαγές, ὄχι μόνον ἐσωτερικές, τέτιες ποὺ εἶνε φυσικὲς σ' ὅλους τοὺς θνητούς, καὶ ποὺ ἐκφράζονται μὲ τὰ γνωστὰ κινήματα καὶ μορφασμοὺς, κοκκίνισμα τοῦ προσώπου, γουβλωμα τῶν ματιῶν, σφίξιμο, τέντωμα κλπ. παρὰ καὶ φανερὲς ἐξωτερικὲς ποὺ ἀνὰ πᾶσα στιγμὴ τοῦ ἀλλάζουνε τὴ μορφὴ τοῦ τὴν ἀνθρώπινη, τὴ σαρκωμένη. Παρακολουθοῦμε τὶς ἐσωτερικὲς ἀλλοιώσες καὶ χημικὲς ἐπεξεργασίες τοῦ κορμιοῦ του στὴν ἐξωτερική του μορφή. Οἱ ραφὲς ἀπὸ τὸ κάφκαλό του ξυλώνονται, τὰ μαλλιὰ του ξεφτίζουνε, τὰ μυαλὰ του ξεχύνονται βράζουνε καὶ ξανκκατακάθονται, σὰν νὰνε φασουλάδα μὲς στὸ τσουκάλι πάνω στὴ φωτιά. Οἱ μορφὲς οἱ γνώριμες στὴν ἐμπειρία μας, κάθε στιγμὴ διαλύονται καὶ ξανασυνθέτονται σὰν νάνε ἀπὸ ὁλικὸ συννεφένιο. Τέτιον βρασμὸ παρουσιάζει ὁ κόσμος, ποὺ ὅλα ἀνακατεύονται, ὁ Δυσέας γίνεται βράχος, δέντρο, πουλί, χώμα, ὁ βράχος, τὸ δέντρο, τὸ πουλί, γίνονται Δυσέας, γιομίζει ὁ Δυσέας οὐρανούς, ἥλιους, ὠκεανούς, γιομίζουν οἱ οὐρανοί, οἱ ἥλιοι, οἱ ὠκεανοὶ Δυσέα.

Καταλαβαίνει ὁ ἀναγνώστης πῶς μιὰ θεωρία ἀπὸ τὰ πρὶν «ἐν γνώσει» καὶ «ἐκ προμελέτης» προσπαθεῖ ἐδῶ νὰ πάρει σάρκα καὶ κόκκαλα καὶ γίνεται τὸ ἀντίθετο ἀπὸ κεῖνο ποὺ ἔκανε, κάνει καὶ θὰ κάνει πάντα ἡ τέχνη, δηλαδὴ ἡ σύνθεση. Τὸ ποίημα τοῦτο εἶνε ἀνάλυση κι' ἐρμηνεία. Τί θεωρία εἶν' αὐτή, τί πιστεύει καὶ τί διδάσκει θὰ τὸ ἰδοῦμε στὴ συνέχεια. Ὡς ἐδῶ προσπαθήσαμε νὰ ἀντικρύσουμε τὴν ἐξωτερικὴ μορφὴ τοῦ ἔργου καὶ συμπερασματικὰ παρατηροῦμε πῶς παρουσιάζει τὰ ἑξῆς ἀσκημα: Ἀμετροέπεια. Μεγάλες λέξες, μεγάλους στίχους, μεγάλα κεφάλαια, ὄγκους πέρα ἀπὸ τὴ δεχτικὴν ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ τὸ μέγεθος δὲν ἀνταποκρίνεται σὲ ἀνάγκη, οὔτε εἶνε στέρεο, πυκνό, σουλοῦ πωμένο ὥστε νὰ δώσει στὸ ἔργο μεγαλεῖο, τὸ μόνο ποὺ θὰ δικαιολογοῦσε τὸ μέγεθος. Εἶνέ χτισμένο μὲ ἀφρόλαφπη ἀπὸ φουσκωμένα λόγια, ἀπὸ ἄχρηστα παραγεμίδια, ἀπὸ βαρετὲς ἐπαναλήψες, ὅλο τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια. Ἔτσι ἡ σύνθεση τοῦ μύθου εἶνε χαλαρὴ μὲ τὰ ὁλόενα πιὸ βαρετὰ θεωρήματα καὶ ἀνάλυσες κι' ἐρμηνεῖες, κι' ἔτσι φαίνεται ὅλο σὰν ἕνα μεγάλο χάρτινο θουνό, πλημμυρισμένο, ποὺ γίνεται προσπάθεια νὰ ξομπλιαστεῖ ἡ μονοτονία του μὲ χρώματα αἰσθησιακά, ἰδίως ἐρωτικὲς ἡδονιστικὲς εἰκόνες, κι' ὅλο μὲ τὰ λόγια, ὅηλαδὴ ὅλο μὲ λογικὲς μεταφορὲς καὶ εἰκόνες.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ

• • ΚΥΚΛΟΣ * • •

ΤΟΥ Κ. ΣΤΕΛΙΟΥ ΞΕΦΛΟΥΔΑ

Ὁ Φίλιππος ἀνάπνευσε δυνατά σὰ νὰ ἔβγαινε ἀπὸ ἕνα ὑπόγειο, ὅπου ὑπῆρχε λίγος ἀέρας, στὸν ἀνοιχτὸ χῶρο. Ἔνοιωθε τρομερὴ κούραση, τὰ γόνατά του ἔτρεμαν, ἡ σκέψη του ἦταν σὰ νὰ εἶχε δραπετεύσει ἀπ' τὸ κρανίο του. Αἰσθανόταν ἀπόλυτη ἀνάγκη κάπου νὰ καθήσει. Ἐκλίζόταν, κρύωνε, τοῦ φαινόταν πὼς ἦταν ἄρρωστος. Ἕνας ἀνεξήγητος τρόμος τὸν βασάνιζε. Κάτι γλυστροῦσε παγωμένο στὸ αἷμα του καὶ τὸν ἔκανε ν' ἀνατριχιάζει. Κι' ὅμως κοντά του δὲν ὑπῆρχε κανένας κίνδυνος ποὺ τὸν ἀπειλοῦσε. Στηρίχτηκε στὸν τοῖχο ἑνὸς κήπου κι' ἔβαλε γύρω του γράφαν κόκλους ἀτέλειωτους. Δὲν ἦταν μεθυσμένος, δὲν εἶχε πιεῖ τίποτα. Εὐτυχῶς ὁ δρόμος ἦταν ἔρημος, διαφορετικὰ γύρω του θὰ μαζευόταν ἕνα πλῆθος ἀπὸ περίεργους, στὸ τέλος θὰ ἔφτανε κάποιος ἀστυφύλακας, θὰ τὸν ρωτοῦσε ποιὸς ἦταν καὶ ποῦ καθόταν. Μερικοὶ θὰ ἐπέμεναν νὰ τὸν πᾶν στὸ πλησιέστερο φαρμακεῖο. Ὁ καθένας θὰ τοῦ ἔκανε καὶ μιὰ ἐρώτηση. Θὰ τὸν ἐξέταζαν ἀπ' τὸ κεφάλι ὥς τὰ πόδια, ἴσως πρόσεχαν τὰ ροῦχα του ποὺ γυάλιζαν, τὸ κολάρο του ποὺ δὲν ἦταν καινούργιο. Ἔπειτα θὰ ἔβρισκαν πολλὰ πράγματα γιὰ νὰ συζητήσουν μεταξύ τους. Ὁ φαρμακοποιὸς πιθανὸν νὰ ἔλεγε πὼς πρέπει νὰ φωνάξουν ἀμέσως κάποιο γιατρό, γιατὶ ὑπῆρχε φόβος νὰ ἔπαθε κάποια δηλητηρίαση. Αὐτὸ τὸ πλῆθος ποὺ θὰ μαζευόταν γύρω του τὸν στενοχωροῦσε καὶ τὸν τρόμαζε πιὸ πολὺ ἀπ' τὸν πόλεμο. Ἴσως κάποιος νὰ ἔβλεπε ἕνα σημάδι ποὺ εἶχε στὸ μέτωπο καὶ τὸ σκέπαζαν κάπως τὰ μαλλιά.

Στεκότανε ἀκουμπισμένος στὸν τοῖχο καὶ ἡ ψυχή του ἔτρεμε. Ἄκουσε ἀπὸ μακρυὰ σδηγμένα βήματα κι' ἔχασε ὅλως διόλου τὸ θάρρος του. Ἡ ὁμίχλη πύκνωσε κι' ἔκρυβε τὸ κάθε τι, σκέπαζε ὅτι ἦταν ὄρθιο. Γιὰ μιὰ στιγμὴ κατάλαβε ὅτι κι' ὁ ἴδιος δὲ θὰ φαινόταν. Ἴσως τὰ μαῦρα του ροῦχα κάπως νὰ διακρινόταν μέσα στὸ γκρίζο. Ἀλλὰ κι' ὁ τοῖχος ἦταν σκοτεινὸς κι' ἔτσι δὲ θὰ ξεχώριζαν τίποτα. Θὰ ἦταν κι' αὐτὸς ἕνα κομμάτι τοῦ τοίχου. Ἄρκεῖ μονάχα νὰ ἤμενε ἀκίνητος. Τὰ βήματα ἔφτασαν πολὺ κοντὰ κι' ὁ ἦχος τους τρυποῦσε τὴν ἀκοή του. Τὰ δόντια του χτυποῦσαν σὰ νὰ εἶχε πυρετό. Καταλάβαινε τὸν τοῖχο ν' ἀντιστέκεται ἀδιάφορος στὴν ἀγδνία του, νὰ μὴν ὑποχωρεῖ. Μιὰ γυναίκα ντυμένη μαῦρα πέρασε διαστικὰ χωρὶς νὰ τὸν προσέξῃ σχίζοντας τὴν ὁμίχλη. Δὲν θὰ εἶχε μαζί της, δίχως ἄλλο, κανένα ὅπλο. Τί κωμικὸς γινόταν ὁ τρόμος του. Ξεκόλλησε ἀπ' τὸν τοῖχο θυμωμένος καὶ τὸ πρῶτο βῆμα ἦταν σὰ νὰ πατοῦσε στὸ κενό. Ἡ ζωή του λοιπὸν κινδύνευε κάθε δευτερόλεπτο ἀπὸ ἕναν ἄγνωστο. Κι' αὐτὸς ὁ ἄγνωστος θὰ τὸν σκότωνε κρυφὰ κουμπωμένος στὸ σκοτάδι καὶ δὲ θἄβλεπε τὸ πρόσωπό του οὔτε τὴν κίνηση ποὺ θὰ ἔκανε τὸ χέρι ὅταν θὰ ὑψωνόταν νὰ χτυπήσει. Θὰ τὸν πλησίαζε μὲ βήματα βουβά, θὰ ἔφτανε πίσω του, μισὸ μέτρο μακρυὰ ἀπ' τὴν πλάτη, καὶ θὰ τὸν χτυποῦσε στὸ λαιμό. Θὰ τὸν ἔσφαζε σὰν ἕνα ζῶο. Τὸ αἷμα θὰ χυνόταν ζεστὸ στὴν σκοτεινὴ ἐπιδερμίδα τῆς νύχτας. Ἴσως μιὰ κραυγὴ καὶ τὸ κορμὶ θὰ σπάραζε στὸ πλάτος τοῦ δρόμου. Ἕνας τέτοιος θάνατος δὲν ἦταν γι' αὐτόν. Μποροῦσαν νὰ τὸν σκοτώσουν ὅπου καὶ νὰ βρίσκεται θγάζοντας ξαφνικὰ ἕνα πιστόλι καὶ πυροβολώντας μ' ἄλη τους τὴν ἄνεση...

Ὅλα εἶχαν καταντήσει γκρίζα γύρω του, οἱ ἄνθρωποι ποὺ περνοῦσαν, τὰ μεγάλα δέντρα, κι' ὁ ἴδιος ἀκόμα μέσα στὰ μαῦρα ροῦχα του. Ἔλειπε ὁ ἀέρας κι' ὅλα στέκαν ἀκίνητα, τὰ χείλη, τὰ δήματα καρφωμένα στὰ βρεμένα πεζοδρόμια. Ἄρχισε νὰ βρέχει πίσω ἀπ' τὴ γυναίκα μὲ τὰ μαῦρα μ' ὅλη του τὴ δύναμη. Μποροῦσε νὰ δικαιολογηθεῖ, ὅτι κάποιος τὸν κυνηγοῦσε νὰ τὸν σκοτώσει. Τὴν εἶδε στὸ βάθος σὰ μιὰ σκιὰ ποὺ σερνότανε πάνου στὴ γκρίζα θάλασσα. Κι' ἀμέσως πέρασε σὲ μιὰ μεγάλη πόρτα. Στάθηκε κι' ὁ ἴδιος ἔξω ἀπ' αὐτὴ τὴν μεγάλη πόρτα ποὺ ἦταν κλειστή. Ἔσπρωξε κ ! ἡ πόρτα ἄνοιξε μοναχὴ τῆς ἕνας κλητήρας τὸν σταμάτησε. «Κύριε, ἀφῆστε με, τοῦ φώναξε, μὲ κυνηγᾶν νὰ μὲ σκοτώσουν.» Ὁ κλητήρας γέλασε καὶ τὸν ἄφησε νὰ περάσει. Ἀνέβηκε δυὸ, δυὸ τὶς μαρμάρινες σκάλες χωρὶς νὰ πάιρνει ἀναπνοὴ καὶ βρέθηκε σὲ μιὰ μεγάλη αἴθουσα ὅπου ἡ δίκη εἶχε πιὰ ἀρχίσει, τὰ φῶτα ἦταν ἀναμμένα κι' οἱ περισσότεροι ἀπ' τ' ἀκροατήριο στεκόνταν ὄρθιοι ἀκουμπώντας στοὺς τοίχους μὲ τὴν ψυχὴ παραδομένη στὸ πρόσωπο ποὺ μιλοῦσε. Ὅλοι κρατοῦσαν τὴν ἀναπνοή τους γιὰ νὰ μὴ χάσουν οὔτε λέξη. Ὁ κατηγορούμενος χλωμὸς σὰν ἐτοιμοθάνατος ἀπαντοῦσε πολὺ σιγά, ἡ φωνή του ἦταν βραχνὴ καὶ μόλις ἀκουγόταν. Κάποιες φορὲς μάντευε κανεὶς ἀπ' τὶς κινήσεις τῶν χειλιῶν του αὐτὸ ποὺ ἔλεγε. Τὸ μέτωπό του πλατύ, σχεδὸν χωρὶς σάρκα, ἀνέβαινε ὥς τὰ λίγα μαῦρα μαλλιὰ καὶ τὰ μάτια βαθιὰ στὶς κόγχες μοιάζαν γυάλινα. Ἔκανε συχνὰ νευρικὲς χειρονομίες, τὸ ἀδύνατο χέρι τεντωνόταν ἀπότομα γιὰ νὰ πέσει ἀμέσως στὴ θέση του. Στὴν αἴθουσα δὲ βρῆκε θέση. Ἡ δίκη μόλις ἄρχισε, σὲ μερικὰ λεπτὰ θὰ ἔκλειναν τὴν πόρτα. Ἀκούμπησε στὸν τοῖχο κι' ὅπως κοίταζε πλάγια ὅλους αὐτοὺς ποὺ καθόταν ἀκίνητοι σὰν καρφωμένοι στὶς εὐθεῖες σειρὲς τῶν καθισμάτων ἀντίκρυσε τὴ γυναίκα μὲ τὸ μαῦρο φόρεμα σὲ μιὰ ἄκρη στὸ βάθος. Αὐτὸς ποὺ θὰ τὸν δολοφονοῦσε δὲ μποροῦσε νὰ φρίσκεται στὴν αἴθουσα. Κι' ὅμως πῶς ἦταν δυνατὸ νὰ τὸν ἀνακαλύψει ἀνάμεσα σὲ τόσα πρόσωπα! Πιθανὸν αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος νὰ τὸν κοίταζε περίεργα, νὰ τοῦ ἔρριχνε βλέμματα εἰρωνικά, νὰ παρακολουθοῦσε βλες τὶς κινήσεις του μὲ προσοχή. Ποῦ θὰ τὸν δολοφονοῦσαν; Ἴσως στὸ μεγάλο δημόσιο κῆπο, ἀπ' ὅπου θὰ περνοῦσε ὅταν θὰ πήγαινε τὸ βράδυ στὸ ξενοδοχεῖο του. Θὰ ἔβρισκαν τὸ πρωὶ τὸ πτῶμα του σ' ἕνα παράμερο δρομίσκο γεμᾶτο φύλλα ξερὰ κι' ὁ φύλακας ποὺ θὰ τ' ἀντίκρυζε θὰ τρόμαζε. Στὴν ἀρχὴ θὰ νόμιζε ὅτι ἦταν κάποιος μεθυσμένος ποὺ κοιμόταν. Θὰ πλησίαζε καὶ δὲ θὰ τολμοῦσε νὰ τὸν ἀγγίσει. Θὰ τοῦ φώναζε γιὰ μιὰ στιγμὴ, θὰ ἔβλεπε ἔπειτα τὸ αἷμα καὶ θὰ τρόμαζε νὰ εἰδοποιήσει ἕναν ἀστυφύλακα, ἢ τὸ σταθμὸ πρώτων βοηθειῶν. Δὲν θὰ πείραζαν τὸ πτῶμα του περιμένοντας νἄρθει ὁ ἀνακριτὴς γιὰ ν' ἀνακαλύψει τὰ ἴχνη τοῦ δολοφόνου. Ἡ γυναίκα ἦταν ἀφοσιωμένη στὴ δίκη καὶ δὲ γύριζε τὸ κεφάλι νὰ κοιτάξει ποιοὶ καθόταν γύρω της. Ἐπρόκειτο φαίνεται γιὰ μιὰ σπουδαία δίκη, ἔτσι ἐξηγεῖται αὐτὸ τὸ πλῆθος ποὺ τὴν παρακολουθοῦσε μὲ τόση ἀγωνία. Κοίταζε τὴ γυναίκα καὶ ξεχνοῦσε τὸ μέρος ποὺ βρισκότανε. Χάϊδευε μὲ τὸ βλέμμα του τὸ χλωμὸ πρόσωπό της ποὺ γλυστροῦσε ἀπάνου του τὸ φυματικὸ φῶς τῆς μέρας καὶ θυθιζόταν σὲ μιὰ νάρκη ἀνεξήγητη, ὅπως ἕνα ἑρπετὸ τὸ χειμώνα. Λησμονοῦσε ὅτι κάποιος θὰ τὸν δολοφονοῦσε σ' ἕνα δρόμο ἴσως σκοτεινὸ τὴ νύχτα, χωρὶς νὰ προλάβει νὰ φωνάξει βοήθεια, νὰ βγάλει μιὰ φωνή. Αὐτὸ λοιπὸν τὸ χλωμὸ πρόσωπο καταντοῦσε ἕνα ἀπείρο γαλήνης καὶ μαζὶ ἀγωνίας. Ἡ γυναίκα δὲν ἔκανε καμμιὰ κίνηση ἀπορροφημένη βλόκληρη ἀπ' τὴ δίκη ποὺ φαινόταν πολύπλοκη, μυστήριο σκέπαζε τὴν ὑπόθεση καὶ δίχως ἄλλο θἀργοῦσε νὰ τελειώσει. Ἀποφάσισε νὰ τὴν πλησιάσει. Θὰ ἔκανε ὅμως θόρυβο, θὰ ἐνοχλοῦσε κάποιους καὶ τότε θὰ τὸν ἔβγαζαν ἀμέσως ἀπ' τὴν αἴθουσα κι' ἀκόμη ἴσως θὰ τὸν τιμωροῦσαν. Ὁ πρόεδρος φαινόταν αὐστηρὸς καὶ δὲ θὰ ἐπέτρεπε τὴν παραμικρὴ ἀταξία. Τὸ πρόσωπο τῆς γυναίκας γινόταν θαμπὸ στὴν ἄκρη ἀπ' τὰ μαῦρα ροῦχα, σὰν ξεχασμένο μέσα σὲ γκρίζα ὄνειρα κ' ἡ ψυχή του ἀνατρίχιαζε...

ΣΤΕΛΙΟΣ ΞΕΦΛΟΥΔΑΣ

Ἀπόσπασμα ἀπ' τὸ μυθιστόρημα «Κύκλος», ποὺ θὰ κυκλοφορήσει σὲ λίγο ἀπ' τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Ἀετός».

ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΡΩΤΕΣ

ΚΡΙΤΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΤΟΥ Κ. ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

ΘΕΑΤΡΟΝ ΑΛΙΚΗΣ — ΘΙΑΣΟΣ ΚΩΣΤΑ ΜΟΥΣΟΥΡΗ — ΜΑΙΡΗΣ ΑΡΩΝΗ — ΑΛΕΚΟΥΛΙΔΩΡΙΚΗ : — Η ΚΥΡΙΑ ΧΩΡΙΣ ΚΑΜΕΛΙΕΣ

ΔΡΑΜΑ ΣΕ ΠΕΝΤΕ ΕΙΚΟΝΕΣ

Μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ πρέπει νὰ καταγίνουμε σοβαρά, γιατὶ ὁ ποιητής του εἶνε νέος καὶ φανερώνει σπουδαία δραματοργικὰ προσόντα. Ἡ «Κυρία χωρὶς Καμέλιες» δείχνει τεχνικὴν ὡριμότητα στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς δραματικῆς τέχνης, ἐνλαδὴ στὸ κλειστὸ κουτὶ μὲ τὰ ἐπίπλα, ποὺ μέσα του παίζεται κάποια οἰκογενειακὴ ἰδιωτικὴ ὑπόθεση. Αἰγοστὸ κοινό, τὸ πολὺ τριακόσιοι θεατὲς τὴν παρακολουθεῖ ἀπὸ τὴν κλειδαρότρυπα. Ἡ προσπάθεια τοῦ ποιητῆ, εἶνε περισσότερο τεχνικὴ παρὰ καλλιτεχνική. Τὸ θέμα καθαυτό, δὲν τόνε γιάζει, οὔτε τόχει πάρει ἀπ' τὴ ζωή. Τόχει πλάσει ὁλότελα σχεδὸν μὲ τὴ φαντασία του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ πολὺ μακρυὰ κι' ἀπὸ πολλά. Ὁ τίτλος του κόδλα «Ἡ Κυρία χωρὶς Καμέλιες» ποὺ προϋποθέτει ἀπ' τὸν θεατὴ νὰ ξαίρει τὸ ἔργο τοῦ Δουμᾶ, καὶ ποὺ προμηγάει μιὰν ἄρνηση τοῦ ἐρωτικοῦ ρωμαντισμοῦ, ἢ μιὰ κατάφαση του — ἀδιάφορο — εἶνε μιὰ ἀπόδειξη πὼς ὁ ποιητὴς ζητάει νὰ ἐκφράσει τὸ πνεῦμα του, «ἐν ἀντιπαραβολῇ» καὶ σὰν ἀντίδραση στὸ πνεῦμα ποὺ ἐκφράζεται μὲ τὸ δράμα τοῦ Δουμᾶ. Δὲν εἶνε λοιπὸν ἡ ψυχικὸς συναρπασμὸς τοῦ ποιητῆ ἄμεσος ἀπὸ τὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς του, παρὰ ἔμμεσος. Τοῦτο θὰ πεῖ διαλεγμένο τὸ θέμα ἀπὸ τὴν ντουλάπα τῶν βιβλίων, εἴτε ἀπ' τὸ κλειδοσκόπιο τοῦ θεάτρου, ὄχι ἀπ' τὴ ζωὴ τὴν ἴδια.

Ἔπειτα ἡ ἀντιπαράσταση γονιοῦ καὶ τέκνου σὰν ἀντεραστῶν κι' ἂν εἶνε δυνατὸ νὰ γίνῃ στὴ ζωή, εἶνε τόσο σπάνια περίπτωση, ποὺ καταντάει ἀπίθανη καὶ τραδηγμένη ἀπ' τὰ μαλλιά. Μιὰ μόνον αἰτία θὰ δικαίωνε αὐτὴ τὴν ἐκζήτηση. "Ισα-ἴσα ἢ ἀνάγκη τοῦ ποιητῆ νὰ καταπιαστεῖ μ' ἕνα δύσκολο θέμα, εἴτε γιατὶ νὰ δοκιμάσει τὴ μαστοριά του, εἴτε γιατὶ τὸ θέμα καθαυτό, ξεμοναχιασμένο καὶ παρατονισμένο στὴν ὑπερβολή του, θὰ μποροῦσε νὰ φαντάξει λαμπρότερο καὶ μεγαλοπρεπέστερο. Ἐδῶ φαίνεται μᾶλλον τὸ πρῶτο. Ὁ ποιητὴς θέλησε νὰ δοκιμάσει τὴ δύναμή του καὶ καταπιάστηκε ἕνα δυσκολώτατο θέμα: Νὰ φέρει σὲ ἀντιπαράσταση σὰν ἀντεραστὲς τὸν πατέρα μὲ τὸ γυιό του. Καὶ τὰ κατάφερε θαμαστά. Ἡ τρίτη καὶ μάλιστα ἡ τετάρκη εἰκόνα, μποροῦν ἀπὸ τὴν ἄποψη τοῦ διαλόγου καὶ τῆς δράσης καὶ τῆς περιπέτειας καὶ γενικὰ τῆς δραματικῆς τεχνικῆς νὰ εἶνε καύχημα τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, σ' αὐτὸ τὸ δραματικὸ εἶδος.

Ἀλλὰ τὸ τέλος, ἡ λύση, φανερώνει ἀκόμη πιὸ καλὰ τὴν ἀδιαφορία τοῦ ποιητῆ γιὰ τὸ θέμα του καθαυτό. Τελειώνει τὸ ἔργο του μελοδραματικὰ καὶ ρωμαντικά, μὴν ξαίροντας κἂν οὔτε ὁ ἴδιος τί στὸ καλὸ θὰ μποροῦσε νὰ γίνει ἔτσι ποὺ ἤρθαν τὰ πράμματα. Ἀλλὰ ἡ λύση του δὲν εἶνε λύση. Τὸ δράμα δὲν τελειώνει. Καμμιὰ σπουδαία πράξη δὲν ἔγινε ποὺ νὰ μᾶς βεβαιώνει σὰν ἀναμφισβήτητο γεγονός, πὼς τὸ δράμα δὲ θὰ συνεχιστεῖ ἔξω ἀπ' τὸ θέατρο. Τὸ γράμμα τῆς Ἡρώς, τῆς γυναίκας τοῦ σκαντάλου καὶ ἡ βεβαίωσή της στὸν παληὸ φίλο της πὼς θὰ τοῦ ἀφοσιωθεῖ τώρα πιὰ καὶ γιὰ πάντα, γιὰ νὰ λείψει ἀπ' τὶς κακοτοπιὲς τὸ μέλλον, δὲ μᾶς πείθει καθόλου πὼς αὐτὸ κιόλα θὰ γίνει. Δὲν παραεῖνε φερέγγυοι αὐτοὶ οἱ δυὸ ἥρωες ἡ Ἡρὼ κι' ὁ Κωσταντῖνος πὼς θὰ κρατήσουνε τὸν λόγο τους. Εἶνε καὶ λίγο μεταξύ μας. Κοινοὶ ἄνθρωποι. Δὲν ἔχουνε τίποτα τὸ ἐξαιρετικό. Κάποιον χαρακτήρα. Γι' αὐτὸ κὶ τὴ δέχονται καὶ καὶ τὴ μελοδραματικὴ λύση ποὺ τοὺς ἐπιβάλλει ὁ ποιητῆς τους. Ἀλλιώτικα, ἂν αὐτὴ ἤτανε περισσότερο γυναῖκα μὲ ἀπαίτηση στὴ ζωὴ συνειδητή, κι' εἶχε καὶ κάποιον χαρακτήρα, ἂν αὐτὸς ἤτανε ἄντρας κάπως πιὸ ὑπεύθυνος, πιὸ σοβαρὸς, ἀκόμη καὶ στὸν ἔρωτα, νὰ μὴν τοῦρχεται: κατακούτελα, ἂν τέλος αὐτοὶ οἱ δυὸ ὥριμοι, ζωῖσμένοι ἀνθρωποι εἶχανε δρεῖ πραγματικὰ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, τότε ἡ λύση θὰ ἤτανε ἄλλη. Μὲ τέτοια χάπια, ἕνα γράμμα κι' ἕνα ταξιδάκι, δὲν περνᾶνε αὐτὲς οἱ δουλιές.

Ἡ μαστοριὰ τοῦ κ. Λιδωρίκη φαίνεται προπάντων σὲ μερικὲς σκηνές, ὄχι στὴ συνολικὴ σύνθεση. Ἔχει καὶ μέρη βαρετὰ καὶ στὴν ἀρχὴ κι' ἀνάμεσα. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἐλπίζουμε πὼς ὅταν θὰ νιώσει τὰ βαθύτερα μυστικὰ τῆς δραματικῆς τέχνης, μὲ τὴν ἕξοχη τεχνικὴ ποὺ ἔχει κιόλας ἀποχτήσει, θὰ καταφέρει τότε μεγάλες δουλειές. Αὐτὰ τὰ μυστικὰ δὲν εἶνε δὰ καὶ τόσο μυστικὰ ὥστε νὰ μὴ τ' ἀραδιάσουμε ἐδῶ γιὰ τοὺς ἀναγνῶστες μας ἐκεῖνους ποὺ ἴσως νιάζονται γιὰ τὴ δραματουργικὴ τέχνη. Γιατὶ ἡ κριτικὴ αὐτὴ δὲ γράφεται, ὅπως πολλοὶ θαροῦνε, γιὰ τὸν κ. Λιδωρίκη. Αὐτὸς τὰ ξαίρει τὰ μυστικὰ κι' ἂν δὲν τὰ ξαίρει ἀκόμη ἄλα θὰ τὰ μάθει μὲ τὸν καιρό, ἀσκώντας τὴν τέχνη του, ὅπως ἔμαθε καὶ τὰ μυστικὰ τῆς τεχνικῆς, τῆς ἐξωτερικῆς ἄς ποῦμε.

Νὰ λ. χ. ἕνα μυστικό : Τὸ δραματικὸ ἔργο εἶνε ἔκφραση τοῦ κοινοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς καὶ γιὰ τοῦτο τὸ θέμα του, ὁ μῦθος του δὲν κάνει νὰ περιορίζεται σὲ οἰκογενειακὰ ἰδιωτικά. Ὁ ἔρωτας τότε μόνον μπορεῖ νὰ γίνει κοινὴ ὑπόθεση, ὅταν εἶνε σκλαβωμένος καὶ ζητάει τὴ λευτεριά του. Καὶ ποιὸς ἔρωτας; Ὁ ἔρωτας πλάστης, ὁ γόνιμος, ὁ συνεχιστὴς τῆς ζωῆς. Ὁ γερὸς ἔρωτας. Ὄχι ὁ ἀνώμαλος, ἢ ἰδιότροπος, ἢ τὸ πάθος γιὰ τὸ πάθος. Ὁ ἔρωτας-πάθος τότε μόνον ἐνδιαφέρει τὴν κοινωνία, ὅταν μπορεῖ νὰ πιάσει ἀνθρώπους ἥρωες, ποὺ ἀπὸ τὴν ζωή τους κρέμονται κοινά, μεγάλα συμφέροντα. Στὸ δράμα τοῦ κ. Λιδωρίκη δὲν ἔχουμε τίποτ' ἀπ' αὐτά. Ὅλη αὐτὴ ἡ «ὑπόθεση» εἶνε ἰδιωτική, ἀτομική, ποὺ κι' ἂν τραβήξει κανέναν θεατή, τὸν τραβάει σὰν ἄτομο πάλι, ὄχι σὰν μέλος μιᾶς κοινωνίας, ποὺ νοιάζεται γιὰ τὰ κοινά. Οὔτε κὰν ἡ οἰκογένεια, σὰν θεσμός, πῆρε καμμιὰ θέση μέσα σ' αὐτὸ τὸ δράμα. Ἡ γιαγιά τους εἶπε τοὺς ἄντρες τοῦ οἴκου της τρελλοὺς καὶ τέλειωσε. Τὸ πῶς βρέθηκε ἕνας νέος ἀντεραστὴς μὲ τὸν πατέρα του, αὐτὸ εἶνε σπάνια τύχη, δὲν εἶνε γενικὸ φαινόμενο. Τὰ παιγνιδίσματα τῆς τύχης ποτὲ δὲ μποροῦνε νὰ δώσουνε ἀφορμὴ γιὰ τὴ δημιουργία ἔργου τέχνης.

Τὰ φερσίματα τῶν ἡρώων εἶνε αὐθαίρετα, τέτια ποὺ τὰ θέλει ὁ ποιητής, δὲν εἶνε συνεπόμενα σὲ τέτιους ἢ τέτιους χαρακτῆρες. Οἱ ἥρωές του τὰ παρασταίνουνε αὐτὰ ποὺ κάνουν δὲν τὰ ζοῦνε. Ἔχουμε μιὰ τεχνητὴ δραματικὴ σύγκρουση, ποὺ μένει δίχως λύση καὶ δίχως κάθαρση. Πῶς τελειωτικὰ ἀντικρύζουνε τὰ ζητήματά τους ὁ πατέρας, ὁ γυιός, ἡ μητέρα, ἡ γιαγιά, ἡ ἐρωμένη, ὁ φίλος, πῶς ἀντικρύζει ὁ συγγραφέας τὰ προβλήματα τῆς οἰκογένειας, τῆς πορνείας κλπ. κλπ. δὲ μᾶς λέει τίποτα γι' αὐτὰ τὸ δράμα. Μένουν ὅλα ξεκρέμαστα ὡς

(Συνέχεια στὴν 7η σελίδα)

ΓΡΑΜΜΑΤΑ - ΤΕΧΝΗ - ΠΟΙΗΣΗ

Η ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Ἤρθες ἄβυσσε τῆς ζωῆς, ἤρθες ἀναπάιτεχα
ὅταν νυσταγμένοι μετρούσαμε δεκάρες.
Τὸ κουτσὸ μου βάδισμα σταμάτησε
τὸ χαμένο βλέμμα πάνω σου καρφώθη.
Νύχτα, χαρὰ ἐωθινὴ
ἡ μηχανή μας τρεμοσβύνει.
Ποῦ νὰ φύγω ; τόπος γι' ἀποβίβασι, τόπος γιὰ στάση, γι' ἀντίσταση [ἔσχατη,
τόπος χλοερὸς πρὸς ποῦ νὰ φύγω ;
Νύχτα, ἤρθες ἐσὺ
ρυηηλὸ διαπέρασμα χωρὶς συμπέρασμα κἂν
ἡ πρώτη πηγὴ
ἀνάμνηση ἑνότητας καὶ πάθους.
Εἶμ' ἕνα καλὸ γεροντάκι
Εὐπειθέστατο :
Ἐμετός, ναυτία καὶ σύγχυση.
Νύχτα πές μου τί νὰ πῶ ὅταν μὲ ρωτοῦν
τί ν' ἀπαντήσω στὸν ἑαυτό μου ;
Συνηθισμένοι μ' ἕνα δάπεδο στιγμῶν
κούριων καὶ θανάσιμων στιγμῶν
παίζοντας πολυτελῆ παιγνίδια
συνηθισμένοι στὴν ἔλλειψη θαύματος
ἀτενίζουμε τὴ νύχτα
ὅπως ὑποχθόνιο ζωῖφιο
ποὺ ἔμειτε πολὺ ἔξω ἀπ' τὴν κρύπτη του
ποὺ φτάνει ὡς στὴν νεκρὴ ἐξίσωση τῆς γῆς
ποὺ στέκεται στὴν ἐπιφάνεια.
Ὅπως ἕνα ζωῦφιο ποὺ ἐπιστρέφει στὴ χλιδὴ
στὴν νυχτερινή του τὴν ἐσώτερη,
ἔτσι χαιρόμαστε τώρα
ποὺ μᾶς καταπίνεις ἄβυσσε.
Μὲ λόγια φτωχὰ σὲ ξορκίσαμε
μ' ἔργα μνημειώδη χτίσαμε φραγμὸ
μ' ὅλα τὰ μέσα μ' ὅλα τὰ σύμβολα.
Ὦ τὰ ἐρείπια τώρα, τὰ ἐρείπια
ποὺ ἤρθες ἐσὺ ψιθυρίζοντας
ἐσὺ γλυκειὰ δόὐνη τῆς τρέλλας.
Νύχτα, δὲν εἶμαι τρελλὸς
κυματίζω ἕνα κουρέλι καὶ πορεύομαι
δὲ ρωτῶ ποὺ πάω, δὲ ρωτῶ, δὲ ρωτῶ.
Ὅπως ἕνας ἐρημίτης ποὺ ἀναχώρησε
ὅπως μιὰ πέτρα πρὸς τοῦ πελάγους τὸν πυθμένα
ὅπως ἡ νοσταλγία τῆς πρώτης ἀγάπης μας
παιδί, ἀπαίδευτο παιδί
φεύγω ἀπ' τὸν ἑαυτό μου καὶ τὰ πράγματα
πρὸς σένα Νύχτα μεγάλη
αἰώνια στιγμὴ διαλείπουσα
κοσμικὴ νύχτα παράκαιρη
ἡ πρὶν ἀπ' τὸ σκότος καὶ φῶς
μετὰ ἀπὸ κάθε ἀντίθεση, ἑνότητα καὶ σχέση.

ΖΗΣΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

LEON PAUL FARGUE

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἕνα χέρι μακρὺ χρυσοβαμμένο ἀτ' τὶς κορφὲς γλυστράει τῶν δέντρων
ἀργοκυλάει καὶ βουΐζει μέσα στὰ κλαδιά.
Τ' ἄνθη ἀγκαλιάζουνε τὰ φύλλα καὶ τὰ νοιώθρυνε βαθιά.
Εἶδα τὸ φίδι νὰ γλυστράει μὲς τὴν ὀδύνη τῆς ἐσπέρας.
Πάνω στὴ λίμνη ἡ Ἄρτεμις γέρνει τὴ μάσκα της φορώντας.
Ἕνα μετάξινο παποῦτσι τρέχει πρὸς τὸ ξέφωτο
σὰν προσκλητήριο τ' οὐρανοῦ, ποὺ τὸν ὁρίζοντα ἀνταμώνει

Κι' οἱ βάρκες τῆς νυχτιᾶς εἶναι ἕτοιμες ν' ἀναχωρήσουν...

Ἄλλοι θάρθοῦν στὴ σιδερένια σου καρέκλα νὰ καθήσουν.
Ἄλλοι θὲ νὰ τὰ ἰδοῦν αὐτὰ ὅταν ἐγὼ θἄχω πεθάνει.
Τὸ φῶς θὰ λησμονήσει αὐτοὺς ποὺ τόσο τὸ ἀγαπῆσαν.
Καμμιὰ φωνὴ δὲν θἄρθει πιὰ τὰ πρόσωπά μας νὰ φωτίσει.
Κανεὶς λυγμὸς δὲν θ' ἀντηχήσει πιὰ τὸν ἔρωτά μας.
Τά παραθύρια μας θἆναι σβυστά.

Ἕνα ζευγάρι ξένων θὰ διαβαίνει ἀπὸ τὸν γκρίζο δρόμο
φωνές.
Ἄλλες φωνὲς θὰ τραγουδοῦν, ἄλλα μάτια θὰ κλαῖνε
Σὲ κάποιο σπίτι νεοχτισμένο
Ὅλα θὰ σβύσουν ὅλα θὰ συχωρεθοῦν.
Ἡ θλίψηθἆναι πρόσφατη τὸ δάσος θἆναι νέο
κι' ἴσως μιὰ μέρα γιὰ καινούργιους φίλους
θενὰ κρατήσει ὁ Θεὸς τὴν εὐτυχία ποὺ κάποτε
Μᾶς εἶχε ὑποσχεθεῖ.

(Sous la lampe)

Μεταφ. ΤΑΚΗΣ ΣΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΑ ΜΕΡΑ ΜΕ ΠΟΛΥ ΦΩΣ

Μὲς τὴ διαφάνεια τοῦ πρωϊνοῦ, ἄνοιξα τὰ παράθυρά μου
Καὶ σ' εἶδα ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα χαρούμενη νὰ κατεβαίνεις
Πλαγιὰ-πλαγιὰ τοὺς οὐρανούς, πλαγιὰ-πλαγιὰ τοὺς λόφους
Σὰ νἄρχεσαι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ κι' ἀπ' τὴν πηγὴ τοῦ κόσμου.

Κουδούνια καὶ χαμόγελα σέρνει τὸ φόρεμά σου
Ποὺ τὸ φιλοῦν καὶ τὸ σηκώνουν οἱ αὔρες στὸ γαλάζιο
Κι' εἶσαι παντοῦ μὲ μι' ἀγκαλιὰ τριαντάφυλλα ποὺ φέγγουν
Τὶς πέτρες χρωματίζοντας γύρω μου ὅταν βραδυώνει.

Μὰ ὅταν νυχτώνει, κλείνοντας τὰ τέσσερα παράθυρά μου,
Ἐνῶ τὸ σκοῦρο θαλασσὶ λευκοφιαντθίζουν τ' ἄστρα
Σμίγω ἔξω μὲ τοῦ σύμπαντος τὸ μέγα φῶς τὸ φῶς σου
Καὶ λυώνω τὸν εἰκόνα σου μές τὸ μεγάλο μου Πιστεύω.
Κι' ἐνῶ, κάτω ἀπ' τὴ στέγη μου, γέρνω τὸ μέτωπό μου
*Κι' ἀκούω σκυμμένος τοῦ δικοῦ μου κόσμου τὶς κα

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟΝ ΠΑΛΑΜΑ

(Συνέχεια ἀπ' τὴν 1η σελίδα)

νει σὲ μίαν ἄλλη, πολὺ μακρυνή, ἐποχή. Ἀλλὰ κάτω ἀπὸ τὴν καινούρια τούτη κοθαρότητα καὶ διαφάνεια, τὸ ἔργο του παίρνει ἕνα καινούριο βάρος.

***

Ἂν ὁ κριτικὸς πρέπει νὰ κάμει σύγχρονα καὶ μὲ τὴν ἴδια ταχύτητα, δυὸ ἀντίστροφες πορεῖες—χωρὶς νὰρθεῖ σὲ σύγκρουση μὲ τὸν ἑαυτό του—ποὺ ἡ μία ὁδηγεῖ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο στὸ ἔργο κ' ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸ ἔργο στὸν ἄνθρωπο, γιὰ νὰ καταλήξει σ' ἕνα καὶ μόνο συμπέρασμα, προκειμένου γιὰ τὸν Παλαμᾶ, ἡ πρεία ποὺ κατευθύνεται ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο πρὸς τὸ ἔργο θὰ διανυθεῖ πολὺ συντομώτερα, γιὰ νὰ μὴ μείνει ὕστερα στὸ πεδίο τῆς μελέτης μας παρὰ μόνο τὸ ἔργο. Μέσα σ' αὐτὸ θὰ ἰδοῦμε καλλίτερα τὸν ἄνθρωπο. Κι' ὄχι μόνο τὴν καθαρὰ λυρική του ὀπόσταση, ποὺ γίνεται τόσο πιὸ ρωμαλέα καὶ πρωτότυπη ὅσο ἡ ἐξωτερική ζωὴ καταντᾶ κοινή, ἀχσμνὴ σὲ ἀπτὰ γεγονότα, ἀλλὰ τὶς ἀνόδους καὶ τὶς πτώσεις του, τὶς ἀνατάσεις καὶ τὶς χαλαρώσεις του, τὴν ἴδια τὴν ἱστορία τῆς ψυχῆς του. Ὁ Παλαμᾶς τοποθέτησε τὴν ποίηση στὴν κορυφὴ τῆς ὕπαρξης, σὰν κάθε ἀληθινὸς ποιητὴς ποὺ γεύεται τὴ ζωὴ μ' ἕναν ξεχωριστὸν τρόπο. Ἀπὸ μιὰ συναίσθηση δύναμης, ποὺ ὅλο καὶ βάζει ψηλότερα τὸ στόχο της γιὰ νὰ μὴ χαθεῖ ἡ ἐπαφή μὲ τὸ ἰδανικό, ἀπὸ μιὰ συναίσθηση κρυφοῦ μεγαλείου, τὸν βλέπουμε ἑάφνου νὰ παραμερίζει τὴ στάση τῆς ἔμφυτης μετριοφροσύνης, γιὰ νὰ προβάλει προκλητικὰ τὸν αὐτοέπαινο:

Μέσα στοὺς ξεχωριστοὺς
ὁ ξεχωριστὸς ἐγὼ εἶμαι.

Εἶταν ἡ ἐποχὴ ποὺ τὸ ἔργο τοῦ Νίτσε γινόταν γνωστὸ στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ζαρατούστρας γοήτευε τὰ πνεύματα. Ὁ Γύφτος τοῦ Παλαμᾶ ποὺ προδίνει μὲ τέτοιες ἀποστροφὲς τὸ πρότυπό του, δὲ φιλοσοφεῖ, ὡστόσο, «μὲ σφυριές». Κρατάει στὰ χέρια ἕνα βιολί. Εἶναι ἕνας ὑπεράνθρωπος παραπολὺ ἀνθρώπινος, ποὺ οἱ εὐαισθησίες του, οἱ ἀδυναμίες του, οἱ συναισθηματικές του στάσεις ἀποτελοῦν στοιχεῖο οὐσιαστικὸ τῆς ὕπαρξής του κι' αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ τὸ ἀληθινὸ νόημα τοῦ «Δωδεκάλογου» θὰ τὸ συλλάβουμε μόνο ἂν τὸν ἀντικρύσουμε σὰν ἔκφραση διαθέσεων, παρὰ σὰν ποιητικὴ ἀποκρυστάλλωση ἰδεῶν, ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἕνα πρόσχημα. Ἂς μὴ θεωρηθεῖ τολμηρὴ μιὰ τέτοια διαπίστωση γιὰ ἕνα ποίημα, ποὺ στὸ μέγιστο μέρος του ἀποτελεῖ μιὰ λυρική, καθαρὰ ὑποκειμενικὴ δημιουργία. Καθὼς τώρα τὸ ξαναδιαβάζουμε, μπορεῖ νὰ μὴ μᾶς προκαλεῖ τὴν ἴδιαν ὀξεία ἡδονὴ τῆς ἀποκάλυψης μὲ τὴν ὁποία μᾶς συγκλόνισε, ἀπὸ τὰ χρόνια σχεδὸν τῆς ἐφηβείας μας, ἀλλὰ μᾶς συγκινεῖ πνευματικώτερα, ἀνοίγοντάς μας προοπτικὲς ποὺ τότε δὲ μπορούσαμε νὰ ἔχουμε. Ἂν τὸ ποίημα αὐτὸ (γραμμένο στὴν ἡλικία ποὺ ἡ νεανικὴ ὁρμὴ καὶ ἡ πεῖρα τῆς ὡριμότητας ἀντικρύζονται καταμέτωπο ἰσοδύναμες, πρὶν συντελεστεῖ ἡ διαδοχὴ) κλείνει πιὸ συνθετικὰ καὶ πιὸ συμπυκνωμένα τὸν πραγματικὸ κόσμο τοῦ Παλαμᾶ κάτω ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦ συμβόλου, θἄπρεπε ἀπ' αὐτὸ νὰ ξεκινήσουμε γιὰ νὰ συλλάβουμε καὶ τὸ πρόβλημα Παλαμᾶ στὸ σύνολό του.

***

Εὔλογα θὰ ρωτοῦσε κανεὶς γιατὶ βρῆκε τὸ Γύφτο, γιὰ νὰ τὸν χρησιμοποιήσει σὰν ἕνα σύμβολο, τόσο θεμελιακό, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο του· ἀλλὰ ὁ γύφτος ποὺ «οὔτε σπίτια οὔτε καλύβια δὲν τὸν πόδισαν ποτέ, δὲν τοῦ κάρφωσαν τὸ δρόμο τὸν παντοτινό, τὸν ἀνεμπόδιστο», ἀποτελεῖ τὸ ἰδανικὸ τοῦ Παλαμᾶ, ποὺ δὲ μπόρεσε νὰ ξεφύγη ἀπ' τὴν «ἀσάλευτη» ζωή του. Πραγματοποιεῖ μ' αὐτὸν ἕναν πόθο ζωῆς ποὺ δὲν ἔζησε καὶ ποὺ θὰ ἤθελε νὰ ζήσει. «Κι' ἔνιωθα μέσα μου πὼς κι' ἐγὼ εἶμαι ἕνας γύφτος—ἑξομολογεῖται στὸν πρόλογο τοῦ ποιήματος—ὅσο κι' ἀν ντρέπομουν νὰ τὸ μολογήσω· γύφτος μὲ τὶς κακίες του καὶ τὶς κακομοιριὲς μέσα στὴν καταραμένη φυλή, ὅσο κι' ἀν ἔκρυβα κάτω ἀπὸ πλούσια ντύματα, τὸν ἑαυτό μου ἔπαιρνα νὰ τραγουδήσω». γιὰ νὰ προσθέσει παρακάτω: «μὰ δὲ μπορεῖ νὰ εἶμαι μονάχα ὁ ποιητὴς τοῦ ἑαυτοῦ μου· εἶμαι ποιητὴς τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου». "Ὅλη ἡ προσπάθεια τῆς φιλοδοξίας του τείνει πρὸς ἕνα σκοπό: νὰ συγκεντρώσει μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἔργο ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς ποὺ μποροῦσαν νὰ πάρουν ποιητικὴ μετουσίωση, περασμένα μέσ' ἀπ' τὸ δικό του λυρικὸ ἐγώ, ἱκανὸ νὰ βάλει ρυθμὸ στὸ μύθο καὶ τὴν ἱστορία. Καὶ παραμονεύουμε, κρατώντας τὴν ἀναπνοή, ὅλες ἐκεῖνες τὶς εὐκαιρίες ποὺ τοῦ δίνονται μέσα στὸ συνεχῆ αὐτὸν ἀγώνα, γιὰ ἕνα λυρικὸ οἰστρο ποὺ ἐγγίζει τολμηρὰ τὶς κορυφές, ὅπου ἐπαίχθηκε ἡ ἴδια ἡ ποιητικὴ τύχη τοῦ Παλαμᾶ, ὥστε, παρ' ὅλες τὶς ἀμφιβολίες καὶ τοὺς φόβους ποὺ τὸν αἰμάτωναν, νὰ προφτάσει νὰ ψαύσει ὁ ἴδιος τὸ θρίαμβο, ποὺ τώρα μὲ τὸ θάνατό του τὸν ἀνυψώνει σὲ μορφὴ ἡρωϊκοῦ συμβόλου.

***

Ἡ ποίηση ποὺ ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ, σκεπάζεται—γιὰ νὰ μένει σχεδὸν ἄγνωστη—ἀπὸ ἕνα κῦμα ρωμαντικῆς κοινοτοπίας καὶ φλυαρίας, ἱκανῆς νὰ παρασύρει τὴ μάζα δίνοντας δικαίωση στὸ ἀκαλλιέργητο γοῦστο της. Χρειάστηκε ὁ Παλαμᾶς γιὰ ν' ἀνακαλύψει τὸ Σολωμό, τὸν Κάλβο, τὸ Βαλαωρίτη, διαλύοντας τὴν ὁμίχλη ποὺ τοὺς ἐκάλυπτε, μὲ τὴ δύνσμη ἐκείνη τοῦ πνεύματος ποὺ ὀσφραίνεται τὴν ποιητικὴ ἀλήθεια καὶ τὴν προβάλλει σὰν ἀντίληψη τῶν πολλῶν μὲ πεποίθηση καὶ μὲ τόλμη. Πλατὺ πνεῦμα, χωρὶς μονομέρειες, δὲ συσπειρώνεται στὸν ἑαυτό του γιὰ νὰ προβάλει μιὰν ἄμυνα ἐνάντια σὲ κάθετί ποὺ δὲν εἶναι ὁ ἑαυτός του, γιατὶ ἁπλούστατα μπορεῖ νὰ βρεῖ τὸν ἑαυτό του παντοῦ. Νὰ ἐπικρίνουμε τώρα τὴν ποίησή του γιὰ τὸ μεγάλο της ἄπλωμα σὲ ἔκταση καὶ σὲ ὕψος, θὰ εἶταν σὰ νὰ ὀργιζόμαστε μὲ τὸ βουνὸ ποὺ μᾶς καλύπτει τὸν ὁρίζοντα, ἐπειδὴ τὰ κότσια μας δὲ βαστοῦν γιὰ ν' ἀνεβοῦμε στὴν κορφή του. Ὁ κόσμος βαδίζει πρὸς ἕνα πεπρωμένο· κι' ὁ ποιητὴς θὰ τὸ συλλάβει μέσα στὸν ἑαυτό του καὶ κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς δικῆς του μοίρας.

Κάθε φορὰ ποὺ δονεῖται ἀπὸ τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου, ἀπὸ τὴν τύχη τοῦ Ἔθνους του, πρέπει ν' ἀναζητήσουμε στὸ μυστικὸ κι' εὐπαθὲς κέντρο τῆς ὕπαρξής του τὴν ἀντακάκλαση δυνάμεων ποὺ δὲ μποροῦσαν νὰ φτάσουν στὴ συνείδηση παρὰ μόνο μὲ τὸν ποιητικὸ λόγο. Οἱ ἀξιοθαύμαστες ἀναλύσεις τοῦ Τσάτσου καὶ τοῦ Συκουτρῆ ποὺ μᾶς παρουσιάζουν σχεδὸν ἕναν καινούριο «Δωδεκάλογο», ἔχουν ἕνα ἀποτέλεσμα σημαντικό· ὅτι συντελοῦν στὴ διάλυση τῶν ἀμφιβολιῶν μας γιὰ τὴν ἑνότητα, γιὰ τὴν ἐσωτερική συνοχὴ τοῦ ποιήματος, ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι συλλαμβάνουν τὸ ὑποχθόνιο ἐκεῖνο ρεῦμα ποὺ ἀκολουθεῖ τὸ ἀτομικὸ ἐγὼ τοῦ ποιητῆ, γιὰ νὰ ὁλοκληρώσει τὸ πλατύτερο ἔθνι ὁ ἐγώ, σ' ἕνα ἐπίμοχθον ἀγώνα μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἂν ἡ πραγματικὴ ἀποστολὴ τῆς ποίησης εἶναι ν' ἀνάβει καὶ νὰ συντηρεῖ τὴ θεϊκὴ φωτιὰ στὶς καρδιὲς τῶν ἀνθρώπων, ὁ ποιητὴς πρέπει νἄχει τὴ δύναμη νὰ τὴ συντηρεῖ πρῶτα στὴ δική του ψυχή, χωρὶς νὰ καταναλωθεῖ ἀπ' αὐτήν, ἀλλὰ νὰ τῆς ἐπιζήσει, νὰ βάλει δηλαδὴ στὰ δημιουργήματά του τὴ μεγαλύτερη δύναμη ἀντίστασης στὴν τάξη τῆς φθορᾶς ποὺ παραμονεύει πίσω ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ ποιητικὸ πνεῦμα.

('Απόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο «Τρεῖς σταθμοί → Ψυχάρης, Παπαδιαμάντης, Παλαμᾶς» ποὺ κυκλοφορεῖ σὲ λίγο στὶς ἐκδόσεις Γ. Λουκάτου).

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΕΧΝΗ

(Συνέχεια ἀπ' τὴν 3η σελίδα)

τοὺς ἄλλους. Εἶναι τοῦτο νόμος ἀπαράβατος τῆς ὕπαρξής του.

Ἡ λογοτεχνία λοιπὸν ἢ ἡ τέχνη γενικώτερα μπορεῖ νὰ σταθεῖ ἀδιάφορη μπρὸς στὴν ἀέναη ἀνθρώπινη πάλη; Ἀσφαλῶς ὄχι. Ἀλλ' ἡ τέχνη πρέπει νὰ βαδίζει πάνω σ' ἕναν δρόμο ποὺ νὰ ὁδηγεῖ στὸ ἠθικὸ καὶ ψυχικὸ μεγαλεῖο. Ὑπάρχουν ἀναμφισβήτητα περίοδοι καταπτώσεων ὅπως ὑπάρχουν καὶ περίοδοι μεγάλων ἐπιδημιῶν, χολέρας καὶ πανούκλας. Θὰ λεγες ὅτι ἡ τέχνη στὶς περίοδους αὐτές, ἡ τέχνη νοσεῖ. Ἁπλούστατα τοῦτες ἀντιστοιχοῦν στὶς ἐποχὲς ἐκεῖνες ὅπου τὸ πνεῦμα καταδικάστηκε νὰ ἐπαιτεῖ ἢ νὰ γίνεται χυδαῖο γιὰ ν' ἀρέσει στὰ πλήθη. Οἱ ἐποχὲς αὐτὲς ἔχουν περισσότερη, ἀπὸ κάθε ἄλλην, ἀνάγκη τοῦ Ὁδηγητῆ, μὲ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο, ποὺ θὰ τὴ λυτρώσει καὶ θὰ τὴ ξαναφέρει, στὸν ὡραῖο δρόμο. Οἱ ἐποχὲς παράγουν τὶς μεγαλοφυΐες ἢ ἡ μεγαλοφυΐα σφραγίζει τὴν ἐποχή της;

Οἱ λογοτέχνες κ' οἱ καλλιτέχνες καθοδηγοῦν τὸ πλῆθος καὶ τὸ φέρνουν κοντά τους. Τὸ πόσο ὁ κόσμος διψάει γιὰ καλά, γιὰ ὡραῖα ἔργα, τὸ βλέπουμε κάθε μέρα ἀπ' τοὺς ἀγοραστὲς ποὺ πλήθυναν σὰν τὸν ἄμμο τῆς θάλασσας. Τὴν ἐμπιστοσύνη τούτη τοῦ κοινοῦ, ἔχουμε καθῆκον νὰ τὴ διατηρήσουμε, νὰ τὴν θερμάνουμε καὶ νὰ τὴν μεγαλώσουμε. Γιὰ τὸ σκοπὸν αὐτόν, πρέπει νάχωμε ἐπίγνωση τῆς βαρειᾶς μας εὐθύνης. Δὲ μᾶς χρειάζονται οἱ «γράφοντες». Μᾶς χρειάζονται ἄνθρωποι ζωντανοί, ἀπὸ σάρκα κ' αἷμα, ἀπὸ νοῦ καὶ ψυχή, μὴ πνεῦμα ἐλεύθερο, ποὺ θὰ νιώσουν τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας, ποὺ θὰ τὰ ἑρμηνέψουν μέσ' στὸ πλαίσιό της, ποὺ θἄναι φορεῖς ἑνὸς πολιτισμοῦ, ποὺ θὰ διαμορφώσουν πάνω ἀπ' ὅλα τὸ ἦθος τοῦ λαοῦ, δείχνοντάς του μιὰ πραγματικὴ πνευματικὴ γῆ τῆς ἐπαγγελίας.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΜΙΚΡΑ ΠΕΖΑ

ΓΑΛΗΝΙΟΣ ΕΦΥΓΕ...

Ὁ ἐρημίτης Ἰωνᾶς φοβήθηκε τὸ θάνατο, γιατὶ τὴν τελευταία στιγμὴ τὸν ἔπιασε μιὰ ἀμφιβολία γιὰ τὴ ζωὴ ποὺ εἶχε κάμει κι' ἡ πίστη του κλονίστηκε σημαντικά.

Ὁ κοσμικὸς Κοσμᾶς δὲν τὸ φοβήθηκε. Γαλήνιος τὴν περίμενε σὰ σύντροφο πιστὸ κι' εὐλογημένο. Τὄξερε πὼς ἁμάρτησε ὁ δόλιος στὴ ζωή του καὶ πὼς συχνὰ στὰ φοβερὰ θελήματα ποὺ τοῦ παρουσιάστηκαν δὲ διάλεξε σωστά... Μὰ ἤταν κοσμικός, πολεμιστὴς νὰ ποῦμε καὶ σὰν τέτοιος τὄνοιωθε καλὰ πὼς δὲν μποροῦσε νἄναι ἄμεμπτος πάντα. Μετάνοιωσε γιὰ τὰ κρίματά του κι' ἀνάλαφρη ἡ ψυχή του πέταξε μακρυά.

Μακάριοι κι' εὐτυχισμένοι ὅσοι σὰν κι' αὐτὸν εἶνε πάντοτε ἕτοιμοι νὰ τελειώσουν μὲ γαλήνη, ἀφοῦ στὴ ζωή τους παχεῖζουν νὰ πράξουν τὸ καθῆκον τους κατὰ τὴν καρδιά τους.

Ο ΧΟΡΟΣ ΤΩΝ ΣΚΙΩΝ

Τὸ δράδυ στὸ σκοτάδι τοῦ δρόμου, στὰ λιγοστὰ φῶτα γίνεται τὸ ὄργιο τῶν σκιῶν. Στὸν τοῖχο ὁ χορὸς τῶν φαντασμάτων.

Εὐλύγιστες οἱ σκιὲς σέρνουν τὰ φιδίσια τους κορμιά, πέρνουν τὶς πιὸ ἀπίθανες μορφὲς καὶ γρήγορα κι' ἀσάλιωτα ἀφανίζονται στὸ τέλος τοῦ τοίχου.

Ἐγήμερα παιδιὰ γεννημένα ἀπὸ φῶς κι' ἀπὸ σκοτάδι κοροϊδεύουν τὸ σκεπτικὸ καὶ σκοτισμένο διαβάτη, πέρνουν τὸ σκυφτὸ του περπάτημα, μεγαλώνουν ὅλες τὶς ἀσχήμιες τοῦ προσώπου του...

Τὰ σοφὰ φαντάσματα!

ΛΙΠΟΨΥΧΙΑ

Ἄθικα περίμενα φὲς πάνω στὰ τείχη τ' δραμα τοῦ Παλαιολόγου νὰ φανῆ...

Τ' δραμα δὲ φάνηκε.

Δὲν ἔφτασε ἡ δύναμή τῆς πίστης νὰ τὸ στήση...

Καὶ τὸ σκοτάδι βασίλεψε.

ΠΕΤΡΟΣ ΜΑΚΡΗΣ

ΔΕΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΤΟΥ ΕΠ. ΛΙΩΚΗ ΑΠΟ ΤΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ Κ. Π. ΚΑΒΑΒΗ

Ἕνα πρωτότυπο καλλιτεχνικὸ βιβλίο ποὺ κυκλοφορεῖ σὲ λίγες μέρες μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν δεκάχρονων τοῦ θανάτου τοῦ ποιητή.

ΜΠΕΝΕΝΤΙΤ - ΒΟΛΛΑΡ - ΚΑΜΟ
ΡΟΝΤΕΝ - ΣΕΖΑΝ - ΜΑΓΙΟΛ
ΠΡΟΛΟΓΟΣ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ
ΗΛΙΑ Κ. ΖΙΩΓΑ
ΞΥΛΟΓΡΑΦΙΕΣ Ι. ΜΟΡΑΛΗ
(Κυκλοφορεῖ προσεχῶς)

ΕΝΑ ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΟ ΙΔΙΟΡΡΥΘΜΟ ΒΙΒΛΙΟ
ΤΟΥ ΦΩΤΗ ΚΟΝΤΟΓΛΟΥ
Ο ΘΕΟΣ ΚΟΝΑΝΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΓΙΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 1η σελίδα)

πνεύματος τίποτε τὸ πάγιο καὶ τὸ ὁριστικὸ δὲν κατορθώθηκε ἴσαμε σήμερα. Ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀνθρώπινης σκέψης γενικὰ εἶναι μιὰν ἀδιάλειπτη καὶ ἐκπληκτικὴ ἐναλλαγὴ ἀπόψεων καὶ συστημάτων. Τὸ πιὸ περίεργο ἀκόμη εἶναι πὼς ἕνα καὶ τὸ ἴδιο πνευματικὸ σύστημα πῆρε τὶς πιὸ διαφορετικὲς ἑρμηνεῖες καὶ μιὰ καὶ ἡ αὐτὴ ἄποψη τὶς ποικιλότερες ἐκδοχές. Ἀρκετὰ χαρακτηριστικὸ πὼς ὁ γερμανὸς φιλόσοφος Φιχτε σὲ γράμμα του στὸν Σέλλινγκ λέει πὼς οὔτε ὁ Κάντ ὁ ἴδιος δὲν κατεῖχε νόημα τῆς φιλοσοφίας του. ('Αναφέρεται ἀπ' τὸ Μπρενσβὶκ στὸ βιβλίο του: 'Η πρόοδος τῆς συνείδησης στὴ δυτικὴ φιλοσοφία. σελ. 370). Δηλαδὴ πολλὲς φορὲς ἡ διεργασία καὶ τῶν ἴδιων μας τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν γίνεται δίχως νὰ ἔχουμε ἐπακριβῆ συνείδησή της, δίχως νὰ τὴν ἀντιλαμβανόμαστε, ὅπως ἀκριβῶς προβαίνει κι' ἡ ἴδια ἡ ζωή.

Ἡ παραδοχὴ τῆς ἀντίληψης πὼς εἶναι δυνατὸ ἐκ τῶν προτέρων νὰ φτάσουμε, ξεκινώντας ἀπὸ ὡρισμένες ἀρχές, στὴν πλήρη ἀντιμετώπιση καὶ τὴ λύση ὅλων τῶν προβλημάτων, εἶναι ἀντίληψη ἀβάσιμη, ἀκατανόητη καὶ στὸ τέλος ἀντιζωϊκή. Μιὰ ποὺ ἡ ζωή, ὅπως ἐκδηλώνεται στὸ ἀδιανόητο σύμπλεγμα τῶν φαινομένων ποὺ ἀποτελοῦν τὸ σύμταν, ἐξελίσσεται· μιὰ ποὺ ζωὴ καὶ πνεῦμα εἶναι φανερώματα μιᾶς καὶ τῆς ἴδιας οὐσίας· καὶ μιὰ ποὺ καὶ στὴ σφαῖρα τοῦ πνεύματος καὶ εἰδικώτερα τῆς ἀνθρώπινης νόησης ὁ ἴδιος ἐξελικτικὸς ρυθμὸς διαπιστώνεται, πῶς παραβιάζοντας τὴν ἐσώτερη φύση τῶν πραγμάτων, μπορεῖ νὰ μὰ προεξοφλήσουμε ἀπὸ τὰ τώρα τὴ μελλοντική τους πορεία καὶ ἐκβήλωση; Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκφράσουμε στατικὰ μὲ τὴν ἀφηρημένη μας σκέψη τὸν ἀπέραντο δυναμισμὸ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου; Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ θεμελιώσουμε ἀτράνταχτο πνευματικὸ οἰκοδόμημα, ὅταν τὸ χτίζουμε ὄχι πάνω στὰ ἀγκωνάρια τῆς ἐμπειρίας, ἀλλὰ ἀπὸ ἀραχνοϋφάντων ἰστὸ μιᾶς λεπτεπίλεπτα κατεργασμένης μεθοδολογίας, ποὺ εἶναι βέβαιο πὼς αὔριο θὰ ἀνατραπεῖ;

Ἡ πράξη καὶ ἡ σκέψη ἢ τὸ πνεῦμα, ἂν θέλετε, ἔχουν κάθε τόσο μπροστά τους ὡρισμένα προβλήματα, αὐτὰ ἀκριβῶς τὰ προβλήματα μποροῦν καὶ πρέπει νὰ τὰ λύσουν. Αὐτὰ τὰ προβλήματα προσφέροντοι ἀπ' τὴν ζωντανὴν ἐμπειρία καὶ ἡ λύση αὐτῶν ἀκριβῶς τῶν ζητημάτων εἶναι προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση ἐκείνων ποὺ ἔρχονται. Δὲν ὑπάρχει τελικὸ σημεῖο στὴ ζωὴ καὶ στὸν κόσμο, κατὰ συνέπεια δὲν ὑπάρχει καὶ τελικὴ κρίση, καὶ τελικὸς στοχασμός. Ὁ Μπενεντέτο Κρότσε γράφει: «Ἡ τελικὴ κρίση εἶναι ἀκατανόητη· γιὰ ποιὸ λόγο νὰ κοππιάσουμε νὰ κρίνουμε ἕναν κόσμο ποὺ τελείωσε; Κρίνουμε γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ δροῦμε, δηλαδὴ νὰ ζοῦμε· κι' ὅταν ἡ παγκόσμια ζωὴ εἶναι τελειωμένη, ἡ κρίση εἶναι μάταιη». Ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ ἀκατάπαυστη ἀναπροσαρμογή, εἶναι μιὰ συνεχὴς δράση. Το πνεῦμα εἶναι ἡ κεραία τῆς ζωῆς, ποὺ μ' αὐτὴν ἀντιλαμβανόμαστε τὸν κόσμο, τῆς οὐσία δηλαδὴ τῆς ζωῆς. Κάθε ἐποχὴ ἔχει τὸ πνεῦμα της καὶ σὲ κάθε ἐποχὴ ἐπιχειρεῖται μιὰ ἀνασύνθεση πνευματική. Στὸ σημερινό μας πνεῦμα ἀναζεῖ τὸ πνεῦμα τῆς ἀνθρωπότητας, ὅπως καὶ στὸν φυσιολογικό μας ὀργανισμὸ ἀναζεῖ, γιατὶ εἶναι κληρονομικὰ μεταβιβασμένο, τὸ εἶδος μας.

Τὸ μόνο ζήτημα ποὺ μπορεῖ σήμερα νὰ μπεῖ εἶναι τὸ ζήτημα πῶς πρέπει νὰ προβαίνει τὸ πνεῦμα καὶ κατὰ συνέπεια κι' ὁ ἐπιστημονικὸς καὶ φιλοσοφικὸς στοχασμὸς στὴ σύλληψη τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, στὴν ἀποκατάσταση δηλαδὴ ἀλληλουχίας πνεύματος καὶ ζωῆς. Θὰ ξαναθυμηθοῦμε τὸν Χαϊτιτιγκ ποὺ λέει πὼς «κάθε φιλοσοφία τῆς ζωῆς ποὺ θέλει κατάματα ν' ἀντικρύσει τὴ ζωὴ πρέπει νἄναι ἀγωνιστική» (Χ. Χαϊτιτιγκ. Σύγχρονοι φιλόσοφοι σελ. 168). Ἡ θέση τοῦ πνεύματος ἀπέναντι στὴ ζωὴ δὲν εἶναι· θέση παθητικοῦ παρατηρητή, ποὺ τὸ μόνο του μέλημα εἶναι νὰ βρεῖ ἕναν τρόπον ἑρμηνείας τῶν πραγμάτων. Τὸ πνεῦμα σὰν ἡ συνειδητότερη συνάρτηση τῆς ζωῆς μὲ τὸν ἑαυτό της πρέπει νἄναι τὸ ὁλότελα ἀγωνιστικὸ στοιχεῖο. Τὴ ζωὴ δὲν πρέπει καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὴν θεωρήσουμε ἔξω καὶ πάνωθέ της. Τὸ πνεῦμα πρέπει νἄναι ὁ ἀχώριστος συμπαραστάτης τῆς κι' ὁ φωτεινὸς ὁδηγητής της. Ἡ ἀληθινὴ ἀποστολὴ τοῦ πνεύματος εἶναι νὰ συλλαβαίνει τὸ ρυθμὸ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ὥστε ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία νὰ εἶναι ἡ γνωστικώτερη πορεία γιὰ τὰ πεπρωμένα της.

Ὁ στοχαστὴς κι' ὁ φιλόσοφος, κι' ὁ ποιητὴς ἀχόμα, ποὺ βρίσκει τὴν ὁμορφιὰ στὸ νόημα τῆς ζωῆς, πρέπει ν' ἀντιπαλαίψουν καὶ ν' ναι θωρακισμένοι μὲ τὴν ἀκατάβλητη πεποίθηση στὸ πνεῦμα, γιὰ νὰ ξεπεράσουνε κάθε δοκιμασία καὶ κάθε δισταγμό. Πρὶν πρῶτοι αὐτοὶ χαροῦν τὸ καινούργιο νόημα τῆς ζωῆς, ποὺ τοὺς τὸ χαρ'ζει τὸ ἀγωνιστικὸ τους πνεῦμα, πρέπει νὰ νοιώσουν τὴ ψυχή τους νὰ κυριεύεται ἀπ' τὴν ὑπέρτατη περηφάνεια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐνσυνείδητα βαδίζει στὴ νίκη τοῦ πνεύματος, ποὺ εἶναι καὶ νίκη τῆς ζωῆς. Πρέπει κι' αὐτοὶ νἄναι σὲ θέση νὰ προφέρουν τὸ λόγο τοῦ νιτσεϊκοῦ Ζαρατούστρα: «ἤμουν ἕνας ἀγωνιστής, γιὰ νάχω μιὰ μέρα λεύτερα τὰ χέρια γιὰ νὰ εὐλογάω».

Κ. Λ. ΜΕΡΑΝΑΙΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὴν 3ην σελίδα)

φορικὸ λόγο ἀπὸ τὸν στοιχειωδέστερο γραπτό, αὐτὸ ἕνας καλλιτέχνης πρέπει βέβαια νὰ τὸ ἔξερε. Ἂς ποῦμε λοιπὸν στὸ γιατρὸ νὰ γράφει τὶς διαγνώσεις του—ὄχι φιλολογικά, ὄχι μὲ ὕφος, ἀλλὰ ξερά, ἔστω ἐπιστημονικά. Αἰ, δὲν πιστεύω νὰ τὸ παραδεχόταν κανείς... Γιατί, ὕστερα ἀπὸ τὸ πρῶτο διάβασμα ἑνὸς βιβλίου μπορεῖ—κ' ἔχει πάντοτε—κάτι νὰ πεῖ ὁ κριτικὸς κάτι ν ἀ π ε ῖ. Ἀλλὰ νὰ γράψ ε ι; Τὸ γράψιμο εἶναι κι' αὐτὸ ἐν' ἄλλο βιβλίο. Ἂς σκεφθεῖ ὁ ποιητὴς πόσο μόχθο χρειάσθηκε γιὰ νὰ φτιάσει τὸ δικό μου! Μικρὸ εἴτε μεγάλο, τὸ κριτικὸ ἄρθρο εἶναι πάντα ἕνα μικρό—ἕνα λιλιπούτειο, ἔστω—βιβλίο...

Δὲν ὑπάρχει λοιπὸν ἄλλη λύση. Οἱ νέοι πρέπει νὰ μάθουν νὰ περιμένουν. Νὰ περιμένουν ὥς τὴ στιγμὴ ποὺ τὸ ποιητικὸ ψάρι θὰ «τσιμπήσει» τὸ νοῦ τοῦ κριτικοῦ—ὥς τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ κριτικὴ στιγμὴ θὰ φτιχιάσει σύσσωμη ζητώντας τὴν ἔκφασή της. Καὶ τότε, ἂς μὴ ἀμφιβάλλουν, ὁ κριτικὸς θὰ κάμει τὸ χρέος του. Σὰν ἕνας ποιητής.

ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ

ΤΟ ΜΕΘΥΣΜΕΝΟ ΚΑΡΑΒΙ
Κάθε βράδυ μεταφέρει τοὺς ἐπιβάτες του στοὺς τόπους τῶν ὀνείρων τους.
ὁδὸς Ἀφροδίτης 7 (Πλάκα)

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ ΑΠ' ΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, (Τοῦ ἀνταποκριτῆ μας). Τὴ θερινὴ περίοδο λειτούργησαν στὴν πόλη μας δύο θεατρικὰ συγκροτήματα ὑπερέτας — ἐπιθεώρησης. Τὸ ἕνα στὸ θέατρο «Μακεδονικὸ» (Κ. Δράκου — Κάσση) καὶ τὸ δεύτερο στὸν «Ἔσπερο (Ξ. Δράμαλη — Στολίγκα — Σταυρίδη). Ἀνέβασαν παλιὲς καὶ νέες ὑπερέττες, γραμμένες ἀπὸ ἠθοποιοὺς καθὼς καὶ μυθιστορήματα, διασκευασμένα σὲ ὑπερέττες («Ἀθλίους» καὶ «Παναγία τῶν Παρισίων» τοῦ Β. Οὐγγὼ κλπ.). Χαρακτηριστικὸ εἶνε πὼς στοὺς «Ἀθλίους» ὁ Θερσανέιμης ἔκανε... νοῦμερο ἐπιθεώρησης καὶ χόσεψε ὁπανιόλικους χορούς! Ἐκτὸς ἀπ αὐτὰ ὀργανώθ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑ ΕΠΙΚΑΙΡΑ

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ

ΜΕ ΤΟΝ ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟ - ΓΚΙΚΑ

Τοῦ κ. ΗΛΙΑ ΖΙΩΓΑ

Μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἐργαστήριο τοῦ Χατζηκυριάκου, ἰσοδυναμεῖ μὲ μιὰ μεγάλη καὶ βαθειὰν ἱκανοποίηση τῆς ὅρασης. Ἡ ἐργασία του, ὅσο κι' ἂν ξαφνιάζει τὸν ἐπισκέπτη πού γιὰ πρώτη του φορὰ ἔρχετσι σ' ἐπαφὴ μαζύτης, στὸ τέλος, ὄχι μονάχα τὸν ἐξοικειώνει, μὰ καὶ τὸν καταχτᾶ. Γιατὶ ἡ τέχνη τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ, ἀκόμα κ' ἡ παληότερή του, ἐκείνη πὸυ ἔχει στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν κυβισμὸ καὶ τὰ παρακλάδια του, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν τὴν ἐννοοῦμε ἀπόλυτα, κι' ἂν βρίσκει ἄμεσην ἀνταπόκριση στὴν αἰσθητική μας, μᾶς ἐπιβάλλεται ὡστόσο, σὰν ἕνα γοητευτικὸ παιχνίδι μορφῶν καὶ σχημάτων, πὸυ συνυπάρχουν ἁρμονικά, χάρη στὴ μαγεία τῆς πολέτας τοῦ καλλιτέχνη. Ὁ Χατζηκυριάκος, εἶναι ὁ ζωγράφος πὸυ συνδυάζει τὸν πολὺ καλλιεργημένον ἄνθρωπο, μὲ τὸν γεννημένο καλλιτέχνη. Ἡ μόρφωσή του, πὸυ θὰ τὴν ὀφείλει στὴν ἀξεδίψαστη ἔφεσή του, γιὰ μάθηση καὶ γνώση, κ' ἡ ἄσφαλτη θᾶλεγα, πείρα του, πὸυ τοῦ τὴν προσεπόρισεν ἡ μακροχρόνια παρσμονή του στὸ Παρίσι, ἡ συνεχὴς δηλαδὴ ἐπαφή του μὲ τὴν Τέχνη ὅλων τῶν μορφῶν, τοῦ προετοίμασαν τὸ δρόμο πὸυ ὁδηγεῖ στὸ δυσκολοϊκανοποίητο γοῦστο—στὸ ἀνώτερο καὶ φίνο ἐκεῖνο γοῦστο, πὸυ εἶναι καρπὸς ἐπίπονων γυμνασμάτων πάνω σὲ ὅ,τι ἔχει σχέση μὲ τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα.

Χεροπιαστὴ ἀπόδειξη ὅλων αὐτῶν, πὸυ ὡστόσο δὲν ὁλοκληρώνουν τὴν προσωπικότητα τοῦ ζωγράφου, εἶναι τὸ ἴδιο του τὸ ἔργο—τόσο τὸ καθαρὰ καλλιτεχνικό, ὅσο καὶ τὸ θεωρητικό. Γιατὶ ὁ Χατζηκυριάκος, πὸυ συνεχίζει τὴν παράδοση τῶν ξεχωριστῶν κι' ἀληθινὰ ἀνήσυχων ὁμοτέχνων του, πρὸ πάντα βρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ συμπληρώνουν τὸ κύριο ἔργο τους πὸυ εἶναι τὰ χρώματα, μὲ τὴν πέννα, ὄχι μονάχα δὲν ἀρνεῖται ποτές του νὰ δώσει κάτι δικό του γιὰ δημοσίευση, μὰ καὶ ἐνεργῶς ἔλαβεν ἐπανειλημμένα μέρος, σὲ προσπάθειες δημιουργίας ἑνὸς αὐστηρὰ καλλιτεχνικοῦ περιοδικοῦ, πὸυ νᾶπηχεῖ ἀποκλειστικὰ τὶς ὑπεύθυνες γνῶμες κι' ἀπόψεις, γιὰ τὰ προβλήματα τῶν ἐκκαστικῶν τεχνῶν. Ἡ θαυμάσια ἔκδοση «Τὸ Τρίτο Μάτι», ὑπῆρξε μιὰ γόνιμη προσπάθεια, πὸυ κάτι ὀφείλει στὸ Χατζηκυριάκο. Τώρα, κάμει κάτι ἄλλο παραπλήσιο, κ' ἐξ ἴσου ὠφέλιμο :

Εἶναι καθηγητὴς ταχτικὸς στὸ Πολυτεχνεῖο, ὅπου διδάσκει στοὺς μηχανικούς, ἀρχιτέκτονες κλπ., τὸ σχέδιο. Ὡστόσο, ἂν καὶ ἀπασχολεῖται ἀρκετὰ μὲ τὸ μάθημα τοῦτο, βρίσκει τὸν καιρό, καὶ νὰ ζωγραφίζει συνεχῶς, δίχως διακοπὴ ποῦναι ἐπικίνδυνες, καὶ νὰ γράφει. Ἡ τελευταία του ἐργασία, πὸυ εἶχα τὴν εὐτυχία νὰ χαρῶ μαζὺ μὲ δυὸ ἄλλους καλοὺς φίλους θαυμαστές του, μ' ἀποζημίωσεν ἀπόλυτα. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἐργασία παράλληλη ἐκείνης πὸυ ξέρουμε, μὰ πὸυ φέρνει ἕνα δικό της καινούργιο μήνυμα. Πρόκειται γιὰ μιὰ ζωγραφική, πὸυ βγαίνει φυσιολογικὰ μέσ' ἀπ' ὅλη τὴν προηγούμενη προσφορὰ τοῦ καλλιτέχνη, ἀλλὰ πὸυ βρίσκεται πολὺ ἐγγύτερα σὴν πραγματικότητα. Τρεῖς νεκρὲς φύσεις καὶ δύο ὕπαιθρα τῆς σειρᾶς αὐτῆς, εἶδα, ἀνάμεσα στᾶλλα στὸ ἐργαστήριό του. Ἂς μιλήσουμε γιὰ δυὸ ἀπ' αὐτὰ τὰ πέντε : Τὸ βάζο μὲ τὸ ἁγιόκλημα, ὄχι μονάχα γοητεύει τὰ μάτια μας μὲ τὸ ἐναρμόνιο τῶν χρωμάτων τους πὸυ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ραφιναρισμένου γούστου τὸ καλλιτέχνη, ἀλλὰ καὶ μᾶς ὑποβάλλει τὸ θαυμάσιο ἐκεῖνο μεθυστικὸ ὅραμα πὸυ ἀναδίδει τὸ ἄνθος αὐτό. Εἴχαμε τὴν ἐντύπωση κ' οἱ τρεῖς μας, μόλις τ' ἀντικρύσαμε, ὅτι ζοῦμε, κάπως ἀλλοιῶς βέβαια, τὸν ἐξαίσιο στίχο τοῦ ποιητῆ :

Καὶ γέμισεν ἥλιον, ἀνθόν, ὀπώρα,
κελαϊδισμὸ παθητικό,
ὅλ' ἡ καρδιά μας, κι' ὅλη ἡ χώρα ἰ...

Ὅσο γιὰ τὸν ἄλλο πίνακά του, αὐτὸς εἶναι ἐμπνευσμένος ἀπὸ μιὰ γωνιὰ τῆς παληᾶς Ἀθήνας : Ἕνα μικρὸ κομμάτι συνοικίας, ὅπου δὲν φαίνονται παρὰ οἱ στέγες τῶν σπιτιῶν. Εἶναι πρωΐ—ἕνα πρωϊνὸ ἀπόλυτη γαλήνη καὶ αὐτοσυγκέντρωσης. ὅπου ὅλα ντύνονται μέσα σἕνα διάχυτο γκρὶ-ρόζ, πὸυ ὑποβάλλει τὴν αἴσθηση τῆς ὀρθρινῆς δροσιᾶς. Ὁ πίνακας αὐτός, ξεχωρίζει ἁπλοὺς ἄλλους τοῦ ἴδιου ζωγράφου, γιατὶ τίποτα τὸ διακοσμητικὸ δὲν ὑπάρχει σ' αὐτόν. Ὁ δημιουργός του, ἐγκαταλείποντας τὰ προσφιλῆ του μικροαντικείμενα (ἀθύρματα, βάζα, ἄλλα μπιμπελό, σκεπάσματα πολύχρωμα κλπ.), μὲ τὰ ὁποῖα τόσον ἀρέσκεται ν' ἀπασχολεῖται ὅταν κάμει τέχνη, συνέθεσεν ἕνα ὕπαιθρο, μὲ τὰ πιὸ ἁπλὰ καὶ τὰ πιὸ (θᾶλεγα), ἀχάριστα πράματα. Κι' ὡστόσο, κατέφερε νὰ μᾶς μεταδώσει τὴν πλούσια κι' ὅλο εὐαισθησία ἐντύπωσή του, περιγράφοντας μὲ τὸ δικό του τρόπο, καὶ μέσ' ἀπ' τὴ δική του γυμνασμένην ὅραση, αὐτὸ τὸ κομμάτι τῆς ἀθηναικῆς γειτονιᾶς, πὸυ φυσικά, στὸ φυσικό του θεώμενο, διόλου ἴσως δὲν θὰ μᾶς σταματοῦσε ! Θὰ μποροῦσε βέβαια, νὰ γράψει κανεὶς πολλὰ γιὰ τὸν ἔκλεχτὸ αὐτὸν καλλιτέχνη, ἀλλ' οὔτε ὁ χῶρος μᾶς ἐπιτρέπει οὔτε ἡ στιγμή. Ἁπλῶς θὰ τὸν ἀκούσουμε νὰ μᾶς ἀναπτύσσει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὰ καλλιτεχνικά μας ζητήματα. Καθὼς λοιπὸν κουβεντιάζουμε, καὶ τοῦ ἐξηγῶ τὴ σημασία τῶν συνομιλιῶν αὐτῶν. ἔρχεται, οὰν ἀπὸ μόνο του τὸ πρῶτο μας ἐρώτημα :

— Ἐργασθήκατε τὸν τελευταῖο καιρό ;

— Ὅλον αὐτὸ τὸν καιρό, τὴν περίοδο αὐτή, ἐγὼ τὴ βλέπω σὰν περίοδο αὐτοσυγκένερωσης, καὶ ὡς τέτοια μπορεῖ νὰ δώσει καὶ καλὰ πράματα. Δηλαδή, μιὰν ἐσωτερικότητα, μιὰν ἐπιστροφὴ πρὸς τὸν ἑαυτόν μας—πρὸς τὸ ψυχολογικὸ καὶ τὸ ἱστορικό μας εἶναι. Δὲν ἔπαθα ἀπογοήτευση ἢ κατάπτωση, ὅπως μερικοὶ ἄλλοι. Καὶ ἐργάσθηκα, ὅσο μοῦ τὸ ἐπέτρεψαν οἱ συνθῆκες, πὸυ βέβαια, εἶναι δύσκολες, γιατὶ μᾶς ἀπορροφοῦν πολὺ καιρὸ—καὶ τοῦτο, γιατὶ κανείς, πρέπει νὰ φροντίζει καὶ τὶς ἀτομικές του ὑποθέσεις. Ἀλλ' ἐκεῖνο πὸυ κυρίως, μοῦ στοίχισεν ἐμένα πολὺ καιρό, εἶναι ἡ διδασκαλία στὸ Πολυτεχνεῖο, καθὼς καὶ διάφορες ἐπιτροπές, στὶς ὁποῖες ἀναγκαστικὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μετέχω. Αὐτὰ ὅλα μὲ ἀπασχόλησαν πολύ. Ἐννοεῖται βέβαια, ὅτι ἂν σήμερα κάμει κανεὶς μιὰ δουλειά, λ. χ. μάθημα, ἢ κάτι ἄλλο, ἔξω ἀπὸ τὴν τέχνη, δὲν ἔχει πιὰ ὕστερα τὴν ἀπαιτούμενη δύναμη γιὰ νὰ ἐργαστεῖ ὅσο θᾶπρεπε γιὰ τὸν ἑαυτό του. Ἄλλοτε ὅμως, θὰ μποροῦσε νὰ τὸ κάμει, γιατὶ οἱ συνθῆκες ἦσαν διαφορετικές, πιὸ εὔκολες. Ἔτσι καταλήγω στὸ συμπέρασμα, ὅτι ναὶ μέν, ἐργάσθηκα κ' ἔγινε μιὰ ἐργασία αὐτοσυγκέντρωσης, ποῦναι πολύτιμη, ἀλλ' ὄχι ὅσο θὰ μποροῦσα καὶ θάθελα, καθὼς σᾶλλην ἐποχή.

— Σᾶς ἐπηρέασε δηλαδὴ τὸ δύσκολο τῶν στιγμῶν αὐτῶν.

— Ναί, βέβαια...

— Καὶ τὴ λύση τοῦ οἰκονομικοῦ προβλήματος, πὼς τὴν βλέπετε αὔριο ;

— Τὸ βλέπω πρόωρο νὰ κάνει κανεὶς κρίσεις ἐπ' αὐτοῦ. Δὲν νομίζω ὅτι ἔχουμε ἀκόμα τὰ στοιχεῖα, γιὰ νὰ προϊδοῦμε τὸ ποιὰ θᾶνε ἡ αὐριανὴ κατάσταση, ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη. Ἔχουμε ὅμως ἐλπίδες—καὶ θᾶταν παράδοξο φυσικά, ἂν οἱ ἐλπίδες αὐτὲς ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, δὲν ἔβγαζαν κανένα καλὸ ἀποτέλεσμα. Βέβαια, γιὰ τὴν τέχνη εἰδικά, στὴν ὁποία καὶ ἀναφέρεται τὸ ἐρώτημά σας, ξέρουμε ἢ ἔχουμε μάθει, ὅτι σὲ ἄλλα κράτη, γίνονται ὡρισμένες προσπάθειες ἐνίσχυσης τῶν τεχνῶν γενικά. Τὸ οὐσιῶδες θᾶταν, οἱ προσπάθειες αὐτές, νὰ κατευθύνωνται ὀπὸ πνεύματα πὸυ στέκονται ψηλότερα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, πὸυ νᾶχουν γνώση τῶν σχετικῶν προβλημάτων, γιατὶ προσπάθειες, δίχως αὐτὸ τὸ πνεῦμα, ἔχουν γίνει κ' ἐδῶ, ἀκόμα στὸ πρόσφατο παρελθόν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ προσπάθεια αὐτή, δὲν ἦταν ὀργανωμένη ὅπως ἔπρεπε, οὔτε ὑπῆρχαν οἱ κατάλληλοι κι' ἁρμόδιοι ἄνθρωποι, δὲν ἀπόδωσε κανένα ὑποτέλεσμα. Μ' αὐτὰ θέλω νὰ πῶ, ὅτι δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα οὔτε τὰ προβλήματα ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν ἀρκεῖ μᾶλλα λόγια' νὰ ποῦμε : θὰ κάνω αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο, ἀλλὰ πρέπει νὰ βρεθοῦν καὶ οἱ κατάλληλοι ἄνθρωποι πὸυ θὰ λάβουν αὐτὰ τὰ μέτρα. Πάντως, τὰ μέτρα πὸυ μπορεῖ νὰ ληφθοῦν αὔριο, πρέπει νᾶναι τέτοια, ὥστε νὰ παρέχουν ἐλπίδες κυρίως στοὺς νέους, καὶ νᾶναι τέτοια, ὥστε νὰ δίνουν δυνατότητες, ὑλικὲς καὶ πνευματικές, στὶς νέες γενιές.

— Ἡ ταραχὴ πὸυ περνᾶ ἡ ἀνθρωπότητα, λέτε νὰ ἐπηρεάσει τὴν τέχνη ;

— Ἡ ἐπιδράσεις, εἶναι δύο εἴδῶν : ἡ μιά, εἶναι, οὕτως εἰπεῖν, στιγμιαία' δηλαδὴ μιὰ φυσικὴ ἀντίδραση πρὸς τὶς ἑκάστοτε περιστάσεις. Αὐτὰ λοιπὸν τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, θάχουν, φαντάζομαι, μιὰ τέτοιου εἴδους ἐπίδραση πάνω στὰ ἄτομα, κι' αὐτὴ ἡ ἐπίδραση θᾶναι ἀνάλογη πρὸς τὸ κατ' ἄτομο. Τώρα, ἂν αὐτὲς οἱ μεμονωμένες ἀντιδράσεις ἢ ἐπιρροές, γενικῶς οὕτως εἰπεῖν, ἀποτελέσουν μιὰν ὁμαδικὴ στροφή, πρὸς μιὰν ἢ ἄλλη κατεύθυνση, τοῦτο θᾶταν μιὰ πραγματικὴ ἀλλαγή, ἕνας νέος σταθμός. Οἱ πολιτικοὶ ἀγῶνες, καὶ οἱ πόλεμοι, ὅταν βέβαια εἶναι μεγάλης ὀλκῆς, δημιούργησαν ὡρισμένες ἀλλαγὲς κατευθύνσεων στὴν τέχνη, ὅπως οἱ Ναπολεόντειοι ἔφεραν τὴ ζωγραφικὴ πρὸς ἕνα ἰδεῶδες κλασικό, ἀρχαιοπρεπές, μὲ τὴ ζωγραφικὴ τοῦ Νταβίντ, πὸυ ἀντιπρόσωπός της εἶναι ὁ ἴδιος. Ὡστόσο, δεκαπέντε χρόνια ἀργότερα, ἡ ρωμαντικὴ μ' ἐπικεφαλῆς τὸ Ντελακρουά, ἀνέτρεψε τὰ ἰδεώδη ἐκεῖνα ! Πάντως, καὶ ἡ μιὰ καὶ ἡ ἄλλη σχολή, δὲν διαφέρουν οὐσιαστικὰ ὡς πρὸς τὰ μεταφυσικὰ προβλήματα τῆς τέχνης, τὴ φιλοσοφία της οὕτως εἰπεῖν, ἀλλὰ μονάχα ὡς πρὸς τὰ μέσα καὶ τὴν ἐμφάνιση. Οἱ βαθύτερες ἀλλαγὲς ὅμως, πὸυ σημειώνονται στὴν τέχνη, εἶναι, νομίζω, ἄλλης προελεύσεως. Εἶναι, ὅταν γίνεται ἀλλαγὴ τῆς κοσμοθεωρίας καὶ τοῦ δόγματος (θρησκευτικοῦ ἢ κοινωνικοῦ), ὅπως χωρίζονται λ. χ. μὲ μιὰ γραμμή, καθωρισμένη, ἀπότομα, οἱ προχριστιανικοὶ χρόνοι, ἀπτοὺς μεταχριστιανικούς. Στὸ παράδειγμα πὸυ ἀναφέραμε τοῦ Νταβίντ, δὲν εἶναι τόσον οἱ πόλεμοι πὸυ ἔφεραν τὴν ἀλλαγή, ὅσον ἡ ἄνοδος μιᾶς νέας κοινωνικῆς τάξεως πὸυ ἔλαβε τὴ θέση τῆς προηγούμενης.

— Σεμᾶς ἐδῶ πῶς προβλέπετε τὴν ἐξέλιξη τῆς τέχνης ;

— Καμμιὰ βέβαια τέχνη δὲν εἶναι αὐτοφυὴς καὶ ἀπαλλαγμένη ξενικῶν ἐπιρροῶν. Ἀλλ' ὁ βαθμὸς αὐτὸς τῆς ξενικῆς ἐπιρροῆς, εἶναι ἄλλοτε μεγάλος, κι' ἄλλοτε μικρός—καὶ προτιμώτερα φυσικά, νᾶναι μικρός ! Ἡ τουλάχιστον, οἱ ξενικὲς ἐπιρροές' ν' ἀφομοιωθοῦν σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ νὰ μὴν ξεχωρίζουν πλέον ἀπ' τὸν ἴσιο καὶ καθαρὰ ἰδιαίτερο χαρακτῆρα τῆς τέχνης κάθε τόπου καὶ ἐποχῆς. Ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν γίνεται, ἡ τέχνη παραπαίει, πότε κάτω ἀπ' τὴ μιὰ καὶ πότε κάτω ἀπ' τὴν ἄλλη ἐπίδραση. Τοῦτο περίπου ἔγινε καὶ σὲ μάς, ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια κ' ἐδῶ. Ὑπήρξαν δηλαδή, πολλοὶ ἀξιόλογοι καλλιτέχνες, πὸυ ἀνήκε ὁ καθένας σὲ κάποια ξένη σχολή, ἀλλ' ἐκεῖνο πὸυ μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶναι εἰ δυνατόν, νὰ ἀνεύρωμεν μέσα σόλους αὐτούς, κάποια ἰδιαίτερα γνωρίσματα, κάποια ἰδιαίτερα καὶ κοινὰ γνωρίσματά πὸυ ἀποτελοῦσαν ξεχωριστὸ χαρακτῆρα τῆς τέχνης μας. Λυστυχῶς, οἱ περισσότεροι, μιμήθηκαν καὶ κάποτε μὲ πολλὴν ἐπιτυχία τοὺς δασκάλους των τῆς σχολῆς στὴν ὁποία ἀνήκαν, κ' ἔτσι εἶναι δύσκολο σήμερα νὰ ποῦμε, ποιὰ εἶναι ἡ νεώτερη ἑλληνικὴ τέχνη. Τοῦτο συμβαίνει νομίζω, γιατὶ οἱ καλλιτέχνες, πὸυ ὅλοι τους βέβαια σπούδασαν στὸ ἐξωτερικό, δὲν ἀρκέστηκαν νὰ διδαχθοῦν τὰ μέσα καὶ τοὺς πρακτικοὺς τρόπους, δηλαδὴ τὴν τεχνικὴ ποῦναι ἀπαραίτητη, ἀλλὰ ζήτησαν καὶ νὰ μιμηθοῦν ἐξωτερικὰ τὴν ὄψη καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς τέχνης πὸυ μάθανε.

Τὸ ἀντίθετο, φαντάζομαι, συνέβη στὴν ἀρχαιότητα, ὅταν ἕλληνες τεχνίτες, ἔμαθαν τρόπους κατασκευῆς ἀπ'τοὺς Αἰγυπτίους, ἀλλὰ τρόπους μόνον, τοὺς ὁποίους μεταχειρίστηκαν γιὰ νὰ ἐκφράσουν δικά τους πρότυπα. Εἶναι προτιμότερο, καὶ κάποτε πολὺ χρήσιμο, ν' ἀτιγράφει κανείς, ἔστω καὶ δουλικά, γιατὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, μαθαίνει πράγματι, πολλὰ μυστικὰ τῆς τέχνης πὸυ δὲν κατέχει εἶναι ὅμως ὀλέθριο, ν' ἀπομιμεῖσαι τὸ ὕφος τῶν ἄλλων ! Γιατὶ τὸ ὕφος, εἶναι προσωπικό, καὶ διατὶ δὲν σοῦ μαθαίνει τίποτα ! Τὸ χρέος μας λοιπόν, εἶναι ὕστερ' ἀπὸ μιὰν αὐστηρὴ αὐτοσυγκέντρωση καὶ μιὰ σοβαρὴ μελέτη τῶν καθαρῶς ἑλληνικῶν στοιχείων καὶ προϋποθέσεων, νὰ δημιουργήσουμε προσωπικὸ ὕφος καὶ προσωπικὴ τέχνη δική μας.

Ἡ πρωτότυπη αὐτὴ τέχνη, πὸυ σὰν τέτοια θᾶναι ἰσοδύναμη μὲ τὶς ἄλλες, θὰ βαδίζει βέβαια σύμφωνα καὶ πρὸς τὸ γενικὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, θᾶναι δηλαδὴ πηγαία, ἀλλὰ καὶ σύγχρονη.

— Οἱ ἀκρότητες πὸυ εἴδαμε τὰ τελευταῖα χρόνια στὴν τέχνη, τὴν ὠφέλησαν ;

— Δὲν ὑπάρχουν ἀκρότητες ! Ὑπάρχουν ἁπλῶς μικροὶ ζωγράφοι καὶ μεγάλοι ! Οἱ ἀκρότητες τῶν μεγάλων, εἶναι δείγματα ἰδιοφυΐας—οἱ ἀκρότητες τῶν μικρῶν, εἶναι ἀδιάφορες, γιατὶ προέρχονται ἀπὸ παρεξηγήσεις ! Ἐκεῖνο πὸυ οἱ πολλοὶ ἀποκαλοῦν «ἀκρότητες», ὅταν προέρχεται ἀπὸ μεγάλους καλλιτέχνες, ὅπως ἔβλαλεν ἡ ἐποχή μας, εἶναι συνέπειες ἀναγκαῖες μιᾶς ἀρχῆς πὸυ στηρίζεται σὲ κάποια θεωρία. Εἶναι ἀποτελέσματα ἑνὸς δυνατοῦ αἰσθήματος ἢ ἐνστίχτου : οἱ δὲ ἀρχικὲς θεωρίες τῆς νέας τέχνης, βασίζονται σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ βαθειὰν ἀνάλυση τῶν ζωγραφικῶν προβλημάτων καὶ στὴν εἰδικὴ λύση πὸυ τοὺς ἐδόθηκε. Πουθενά, ἴσως, δὲν ἔγινε ὅσο στὴ ζωγραφική, μιὰ τόσο λεπτομερὴς ἐξέταση τῶν καθέκαστα προβλημάτων τῆς τέχνης, καὶ μὲ τόσο πλούσιες ἀπαιτήσεις. Πιστεύω, ὅτι ἂν μιὰ τέτοια ἐργασία εἶχεν ἐπιτευχθεῖ καὶ σ' ἄλλους τομεῖς τῆς ζωῆς, θὰ εἴχαμε ἀσφαλῶς πολὺ κολλίτερα ἀποτελέσματα.

Ἀλλὰ τὸ ἔργο πὸυ ἔκαμαν ἄνθρωποι ὅπως ὁ Πικασό, ὁ Ματῆ, ὁ Μπράκ, ὁ Φρὰνκ Λοὺητ Ράϊτ, ὁ Λέκορμπουζιέ, ὁ Στραβίνσκυ κ.ἄ, καὶ τὸ ὁποῖο εἶναι τεράστιο, ἦταν δύσκολο προφανῶς νὰ συνεχιστεῖ, καὶ γιατὶ ἦταν πολὺ μεγάλο, καὶ γιατὶ ἐξαπάτησε πολλούς, πὸυ νόμισαν ὅτι θᾶσαν ἱκανοὶ νὰ τὸ συνεχίσουν, χωρὶς ὅμως νὰ κατέχουν τὴν κλασικὴ μόρφωση πὸυ κατεῖχαν οἱ νεωτεριστές ἐκεῖνοι. Ἀντὶ δηλαδὴ νὰ ξεκινήσουν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀπ' τὴν ὁποία ξεκίνησαν καὶ 'κεῖνοι, καὶ νὰ φθάσουν στὴν ὡριμότητα πὸυ θὰ τοὺς ἐπέτρεπε κάθε ἐλευθερίας ἔκαναν τὸ ἴδιο λάθος πὸυ ἔκαναν καὶ οἱ Ἕλληνες καλλιτέχνες γιὰ τοὺς ὁποίους μιλήσαμεν παραπάνω. Ἐμιμήθηκαν δηδαδὴ τὴν ἐξωτερικὴ ὄψη τῆς τέχνης πὸυ θαύμαζαν, χωρὶς νὰ γνωρίζουν γιὰ ποιοὺς λόγους εἶχε πάρει αὐτὴ τὴ μορφή. Δέχθηκαν τὴν ἐλευθερία σὰ δῶρο, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψει τους καὶ τὶς σχετικὲς ἀντίστοιχες ὑποχρεώσεις...

ΗΛΙΑΣ ΖΙΩΓΑΣ

ΝΕΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

ΓΙΑΝΝΗ ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗ: Ἀγνὴ Πολολά. Μυθιστόρημα. Ἐκδότης «Ἀετός». Ἀθήνα 1944.

ΓΡ. Π. ΚΑΣΙΜΑΤΗ: Μόρφωση καὶ Πολιτεία. Διάλεξη. Ἐκδότης Σακκουλᾶς. Ἀθήνα 1943.